

МАГІСТЕРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

11.11 – МКР.1952 «С» 2023.10.26 029 ПЗ

ЧЕРНІЙ СЕРГІЙ РОМАНОВИЧ

2024 р.

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ
Економічний факультет**

УДК 336.717.18

ПОГОДЖЕНО
Декан економічного факультету

ДОПУСКАЄТЬСЯ ДО ЗАХИСТУ
Завідувач кафедри банківської
справи та страхування

_____ **Анатолій ДІБРОВА**

_____ **Вікторія КОСТЮК**

" ____ " _____ 2024 р.

" ____ " _____ 2024 р.

МАГІСТЕРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на тему:
«Управління кредитним портфелем банку»

Спеціальність 072 – «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок»

Освітня програма Фінанси і кредит

Орієнтація освітньої програми Освітньо – професійна

Гарант освітньої програми
к.е.н., доцент

Руслана ОПАЛЬЧУК

**Керівник кваліфікаційної
магістерської роботи**
к.е.н., доцент

Вікторія КОСТЮК

Виконав

Сергій ЧЕРНІЙ

Київ – 2024

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ
Економічний факультет**

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри банківської
справи та страхування
к.е.н., доцент _____ Вікторія КОСТЮК
" ____ " _____ 2023 р.

ЗАВДАННЯ
до виконання магістерської кваліфікаційної роботи студенту
Чернію Сергію Романовичу
(прізвище, ім'я, по-батькові)

Спеціальність 072 – «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок»

Освітня програма Фінанси і кредит

Орієнтація освітньої програми освітньо-професійна

Тема магістерської роботи: **«Управління кредитним портфелем банку»**

затверджена наказом ректора НУБіП України від **26.10. 2023 р. № 1952 «С»**

Термін подання завершеної роботи на кафедру 2024.11.25

Вихідні дані до магістерської кваліфікаційної роботи: статистичні дані НБУ, нормативні акти міжнародних організацій та інформація з інтернет-ресурсів. наукова та методична література

Вихідні дані до магістерської кваліфікаційної роботи:

Перелік питань, що підлягають дослідженню:

1. Теоретичні основи управління кредитним портфелем банку
2. Аналіз управління кредитним портфелем банку
(на прикладі АТ КБ «Приватбанку»)
3. Напрямки вдосконалення управління кредитним портфелем банку

Перелік графічного матеріалу: таблиці, рисунки, схеми.

Дата видачі завдання «23» жовтня 2023 р.

**Керівник магістерської
кваліфікаційної роботи**

Вікторія КОСТЮК

**Завдання прийняв до
виконання**

Сергій ЧЕРНІЙ

РЕФЕРАТ

Магістерська робота «Управління кредитним портфелем банку» складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел (50 джерел), містить 5 рисунків та 9 таблиць. Основний текст магістерської роботи викладений на 77 сторінках комп'ютерного тексту.

Метою роботи є пошук шляхів удосконалення управління кредитним портфелем банку через проведення аналіз якості структури кредитного портфелю комерційного банку.

Об'єкт роботи є процес управління кредитним портфелем АТ КБ «Приватбанк».

Предметом роботи є теоретичні та практичні аспекти управління кредитним портфелем банку.

У першому розділі магістерської роботи було розкрито поняття «кредитного портфелю» – це сукупність всіх кредитів чи позик, виданих банком з метою одержання доходу; це характеристика структури і якості наданих кредитів, класифікованих за певними критеріями (сукупність вимог банку щодо наданих позик).

У другому розділі проведено дослідження динаміки кредитного портфелю банківської системи України, проаналізовано структуру і динаміку управління кредитним портфелем ПриватБанку, оцінено якість кредитного портфеля досліджуваного банку;

В третьому розділі запропоновано шляхи подолання проблемних питань управління кредитним портфелем Приватбанку; визначено заходи щодо оптимізації управління кредитним портфелем Приватбанку.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: кредитний портфель, банк, кредит, кредитна політика, кредитна діяльність, проблемні кредити, відсотки за кредитом

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМ ПОРТФЕЛЕМ БАНКУ.....	9
1. Економічна сутність банківського кредитування.....	9
2. Принципи кредитної політики банку.....	13
3. Етапи управління кредитним портфелями банку.....	23
РОЗДІЛ II. АНАЛІЗ УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМ ПОРТФЕЛЕМ БАНКУ (НА ПРИКЛАДІ АТ КБ «ПРИВАТБАНКУ»).....	31
2.1. Дослідження динаміки кредитного портфелю банківської системи України.....	31
2.2. Аналіз структури і динаміки управління кредитним портфелем досліджуваного банку.....	42
2.2. Оцінка якості кредитного портфеля банку.....	51
3. РОЗДІЛ НАПРЯМКИ ВДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМ ПОРТФЕЛЕМ БАНКУ.....	56
3.1. Шляхи вирішення проблемних питань управління кредитними портфелями банку.....	56
3.2. Заходи щодо оптимізації управління кредитним портфелем банку.....	60
ВИСНОВКИ.....	68
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	71

ВСТУП

На даний час в Україні важливого значення набуває комплексне теоретичне і практичне дослідження банківського кредитування. Все це зумовлене необхідністю якісного кредитного забезпечення суб'єктів господарювання і населення, які прагнуть ефективно функціонувати. Без розвитку банківського сектору, зокрема, у сфері кредитування, українській економіці буде важко вийти з кризи. Адже кредит – це дієвий інструмент, який опосередковує процес виробництва і реалізації продукції. Крім того, кредит сприяє науковотехнічному розвитку, виступає джерелом фінансування капітальних вкладень, тощо.

Необхідно зазначити, що основним джерелом доходів банків є отримання прибутку від здійснення кредитних операцій. У зв'язку із цим, головною проблемою, яка сьогодні стоїть перед менеджментом банків, є ефективне формування кредитного портфеля банку. Неефективне його формування приводить до підвищення ризиків здійснення кредитних операцій, а це, у свою чергу веде до збитків та втрати вкладених ресурсів. Правильна організація банківського кредитування, розробка ефективної та гнучкої системи управління кредитними операціями, належне забезпечення його оперативною та вірогідною обліковою інформацією є основою фінансової стабільності й ринкової стійкості банків. В умовах негативного впливу наслідків світової фінансової кризи особливої актуальності набуває формування оптимального кредитного портфеля банку з метою підвищення ефективності його діяльності шляхом впровадження відповідної кредитної політики, цим пояснюється актуальність обраної теми.

Метою кваліфікаційної магістерської роботи є пошук шляхів удосконалення управління кредитним портфелем банку через проведення аналіз якості структури кредитного портфелю комерційного банку.

Відповідно до зазначеної мети були поставлені наступні завдання:

- розкрити характеристику поняття та зміст банківського кредитування банку;

- дослідити принципи кредитної політики банку;
- охарактеризувати етапи управління кредитним портфелем банку
- дослідити динаміку кредитного портфеля банківської системи України;
- проаналізувати структуру і динаміку управління кредитним портфелем

ПриватБанку;

- оцінити якість кредитного портфеля ПриватБанку;
- визначити проблемні питання управління кредитним портфелем

Приватбанку;

- запропонувати заходи щодо оптимізації управління кредитним портфелем Приватбанку.

Об'єктом дослідження роботи є процес управління кредитними портфелями банку.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних, методичних і практичних аспектів, пов'язаних з процесом управління кредитними портфелями банку.

Методи дослідження. У процесі дослідження використано ряд загальнонаукових методів, зокрема: аналізу, синтезу та наукової абстракції (для забезпечення узгодженості термінології в рамках системи оцінки кредитоспроможності позичальника); статистичного аналізу (для дослідження макроекономічних тенденцій та тенденцій банківського кредитування в Україні); аналогії та логічного узагальнення (для дослідження проблем та перспектив управління кредитним портфелем банку); системний аналіз (для вивчення організації процесу оцінки управління кредитними портфелями банку); економіко-статистичні та економіко-математичні; зіставлення, групування, графічний (для побудови таблиць, графіків та діаграм).

Інформаційною базою дослідження є закони України, постанови Правління Національного банку України, офіційні статистичні матеріали Державного комітету статистики України, Національного банку України та АТ КБ «ПриватБанк», наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених-

економістів, інформаційні матеріали статистичних і періодичних видань України та світу, ресурси мережі Інтернет.

Магістерська кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків.

РОЗДІЛ І

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМ ПОРТФЕЛЕМ БАНКУ

1.1. Економічна сутність банківського кредитування

Банківське кредитування є одним із основоположних критеріїв, який відрізняє його від небанківських установ. У світовій практиці саме з кредитуванням пов'язана значна частина прибутку банку. Водночас кредитування є однією з найризикованіших операцій комерційного банку. Це пояснюється як самою природою кредиту, так і тим, що ця операція посідає чільне місце в балансах більшості комерційних банків. Базові ознаки, що притаманні кредитним відносинам, зображені на рис. 1.1.

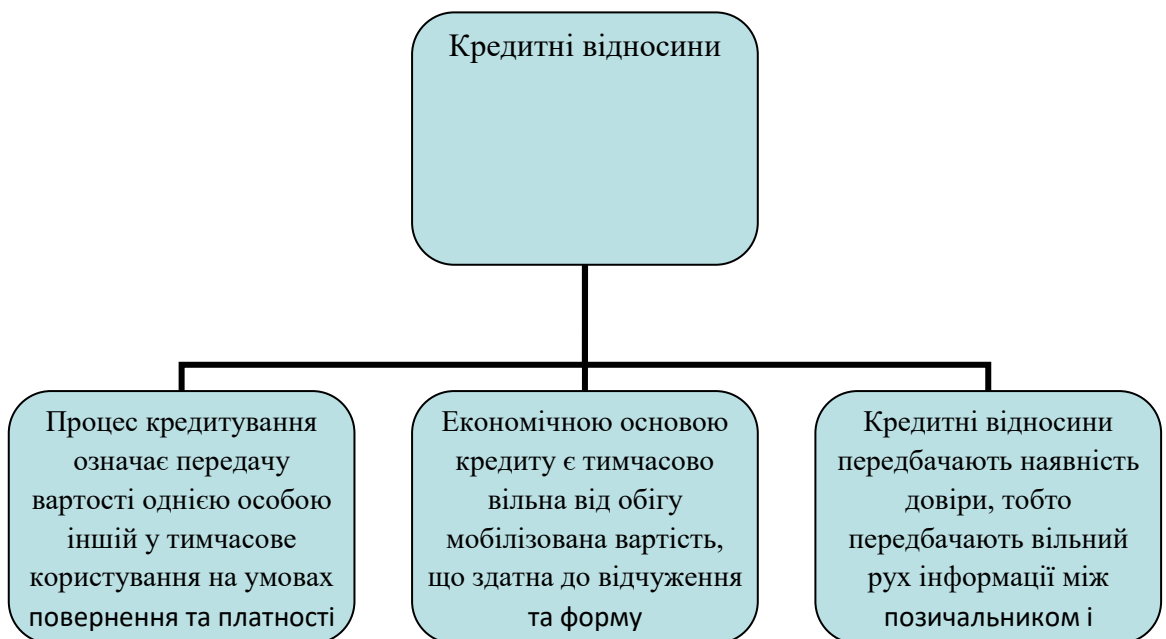

Рис.1.1. Ознаки кредитних відносин

Ставши інституцією фінансового перерозподілу вартості, банки можуть запропонувати клієнтам значну кількість різноманітних банківських продуктів та послуг. Проте є наявний визначений базовий перелік операцій, без яких банк не може функціонувати, зокрема банківське кредитування.

У структурі активних операцій банку найбільшу питому вагу займає саме кредитування, тому найбільша частина активів банку вкладається саме у кредитні операції.

Неодноразово виступаючи предметом наукових досліджень та різного роду дискусій, поняття «кредитування банків», здавалось би, є всім відомим та зрозумілим. Разом із тим, незважаючи на досить часте використання цього поняття, єдине розуміння його суті та змісту і сьогодні є недостатнім або ж воно подається як тотожне іншим поняттям, таким як кредитні послуги, кредитні операції, кредитний процес, кредитні взаємовідносини, кредитування тощо.

Не надто акцентують на цьому увагу і правові акти, які регулюють банківську діяльність, енциклопедичні видання, що дають тлумачення різних понять економічної тематики, оминає його увагою і навчальна література.

М.Г. Дмитренко та В.С. Потлатюк, розглядаючи поняття банківське кредитування, ототожнюють його з кредитним потенціалом, кредитними відносинами, банківською діяльністю, кредитними ресурсами, але не дають власного визначення цього поняття.

Зазначені автори обмежуються загальними визначеннями поняття, акцентуючи увагу на ролі кредитного потенціалу банку у його кредитній діяльності. З одного боку, кредитний потенціал має визначати «економічно обґрунтовані межі використання мобілізованих у банку джерел грошових коштів для надання кредиту і здійснення інших операцій, а з іншого – кредитний потенціал банку відображає величину мобілізованих у банку коштів за мінусом загального резерву ліквідності» [3, с. 11].

Під банківським кредитом автор розуміє позичковий капітал у грошовій формі, що передається банком позичальнику на умовах повернення, платності та цільового використання [8]. В.І. Міщенко. Н.Г. Слав'янська, О.Г. Коренєва детально розкривають основні аспекти кредитних операцій, кредит визначають як форму економічних відносин, що виникають

між кредитором і позичальником з приводу мобілізації тимчасово вільних коштів та використання їх на умовах повернення і оплати [9, с. 277].

Це визначення відображає двосторонню природу кредиту: з одного боку, мобілізовані банком вільні кошти суб'єктів господарювання, організацій та громадян як певний кредит, наданий банку, а з іншого – використання вказаних коштів банком як кредит його позичальникам. І в одному, і в другому дотриманні основні принципи кредитування – строковість, платність, обов'язковість повернення коштів.

Звідси банківське кредитування банку здійснює свій вплив не лише на банки і їхніх клієнтів, а й на суб'єктів, за рахунок коштів яких банки формують свої кредитні ресурси. Тобто банківське кредитування банку стосується більше суб'єктів, ніж складу позичальників, і охоплює значно більшу сферу економіки країни, ніж та, в яку банки вкладають кредитні кошти. Такий підхід зумовлює провідну роль банківського кредитування банку і вимагає особливих умов її захисту.

Банківському кредитуванню банку притаманні певні ознаки. Серед таких ознак можна визначити ознаки економічного, правового, соціального та комерційного характеру. Наявність зазначених вказує на те, що банківське кредитування банку здійснюється на основі взаємопов'язаного інтересу багатьох суб'єктів: банків і підприємств, суспільства і громадян, держави і її інституцій.

Банківське кредитування банку стає реальною і ефективною тільки за умови існування такого інтересу, вона об'єднує інтереси банків (акумулювання коштів і їх використання для отримання прибутків), суб'єктів господарювання (фінансування певних проектів, їх реалізація і отримання прибутку) та держави (розвиток економіки країни, зростання внутрішнього валового продукту тощо).

Наукова думка у розгляді питання сутності поняття «банківське кредитування банку» є досить стриманою. Необхідно зазначити що,

аналізуючи це поняття, вітчизняні вчені, як правило, обходять його зміст, і лише окремі з них вдаються до дискусії з цього приводу.

Як приклад, можна навести думку В.І. Волохова, який, досліджуючи ефективність банківське кредитування банку, вказує на відсутність в економічній літературі чіткого визначення цього поняття та наявність проблем у розробці понятійного апарату з цього питання.

У дослідженні кредитного процесу банків вчений зазначає, що його формують кредитні операції, передумовою яких є відповідні організаційнотехнологічні та матеріально-технічні заходи, без яких здійснення вказаних операцій неможливо [10, с. 4]. У висновку дослідник дає власне бачення поняття банківське кредитування банку як комплексного процесу з відтворення та реалізації кредитних послуг з метою отримання прибутку [10].

Автор доводить, що кредитні операції не можна ототожнювати з банківським кредитуванням банку, вони є лише одним із її етапів. А.І. Маслова розглядає банківське кредитування банку як багатогранну систему з багатьма елементами.

Зокрема, вказуючи на те, що банківське кредитування банку варто розглядати як складну систему, представлену сукупністю елементів, що тісно взаємозв'язані між собою та виконують визначені завдання [11, с. 198]. На нашу думку таке визначення досить загальне і не дає можливості дійти висновку, про що саме йде мова, оскільки його можна відносити до будь-якого виду діяльності.

Розглядаючи елементи системи кредитування, А.І. Маслова взяла за основу підхід вченого О.І. Лаврушина, який розглядає ці питання з позиції динаміки інформаційного середовища. Водночас О.І. Лаврушин та А.І. Маслова не виходять із суті понять кредитної діяльності та кредитування. Очевидним тут є те, що ці поняття у їхніх роботах, з одного боку, розмежовуються, а з іншого – змішуються. Подана система в одному разі формується як система кредитування, в іншому – як система кредитної

діяльності, що якраз і вказує на відхід автора від сутнісного значення зазначених понять. Зазначені визначення є складними щодо застосування в банках.

Таким чином, розглянувши наукові підходи щодо розуміння сутності банківського кредитування банку, пропонуємо узагальнене визначення поняття «банківське кредитування банку» це чітка координація дій, які пов'язані із виробленням механізму залучення та розміщення кредитних ресурсів на ринку кредитних послуг відповідно до загальноприйнятих принципів та правових норм для забезпечення ефективного управління кредитним процесом банку. Варто звернути увагу і на те, що як для залучення коштів у кредитні ресурси, так і для їх розміщення характерними є одні і ті ж принципи – платності, строковості, повернення.

Отже, банківське кредитування банку – це двосторонній процес, що передбачає залучення коштів та формування кредитних ресурсів, з одного боку, і їх розміщення на кредитному ринку – з іншого; зумовлює особливий статус банку як фінансового посередника, який характеризується високим ступенем відповідальності перед значним колом осіб, а саме кредиторами, акціонерами, позичальниками, державою.

1.2. Принципи кредитної політики банку

Кредит поняття настільки ж давнє, як і сама людина. Людина часто інколи того не усвідомлюючи постійно вступає у різного роду кредитні відносини. Так наприклад відносини «батьки-діти», що передаються з покоління в покоління побудовані на принципах кредиту, так само як і до речі, скажімо виборність влади в демократичних країнах, коли певна політична сила одержує кредит довіри від населення своєї країни, таким чином усвідомлюючи свою відповідальність перед ним. Це лише окремі загальні приклади, що яскраво показують наскільки всеохоплюючим є поняття «кредит». В нашому дослідженні ми насамперед хочемо звернути

увагу на економічну сторону цієї категорії, її важливість для побудови і розвитку економіки всього світу і окремої країни, оскільки загальнозрозумілим є той факт, що без ефективної системи кредиту, системи довірчих суспільних відносин, реформування і подальший розвиток ефективних ринкових відносин є неможливим. Це питання особливо гостро стоїть зараз перед нашою державою [45, с. 78].

Поняття кредиту як економічної категорії розвивалося на протязі багатьох століть, відомо, що перші кредитні взаємовідносини виникли ще в стародавньому світі. Кредитні і депозитні операції проводились у давніх Межиріччі, Греції, Римі. Їх суть полягала в отриманні грошей на певний час під визначений відсоток. Першими установами, що проводили такі операції стали храми. Вони здійснювали цю діяльність ще у IV столітті до н.е.

На думку А.В. Демківського кредит «за економічною суттю і механізмом функціонування є складною і однією з найдавніших категорій товарно-грошових відносин. Прагнення з'ясувати значення кредиту для прискорення суспільного прогресу впродовж багатьох століть породжували пильну увагу людей і дискусії вчених. Але і нині точне визначення суті і ролі кредиту ще не вироблено»[11, с.253]. Зокрема, на думку вченого О. Євтуха: «Людина від самого свого народження вступає у кредитні (зобов'язальні, довірчі) відносини. Насамперед зі своїми батьками, а з часом із іншими членами суспільства: людьми, організаціями, підприємствами, владою (державою) тощо.»[12, с.44] Ми повністю погоджуємося з цим твердженням, воно виразно показує, наскільки всеосяжним є саме поняття «кредит», воно присутнє практично у кожній сфері людської діяльності, зароджувалось і розвивалось разом із зародженням і розвитком людини, як істоти соціальної її соціальних відносин. На думку Б.С. Івасіва «Кредит забезпечує трансформацію грошового капіталу в позичковий та відображає стосунки між кредитором і позичальником. Ці стосунки називаються кредитними відносинами»[13, с.257].

Сучасна економічна література містить варіанти визначення терміну “кредитна політика банку”, які відрізняються як за своєю комплексністю, так і за конкретикою. Вони також у різній мірі відповідають сучасним вимогам до банківської і, зокрема, кредитної діяльності. Так, Т.С. Смовженко розглядає кредитну політику банку як стратегію і тактику банку щодо залучення коштів і спрямування їх на кредитування своїх клієнтів [1, с. 35]. Р.І. Шевченко визначає, що кредитна політика є одним з найважливіших інструментів запобігання ризикам і призначена встановити ключові принципи, яких мусять дотримуватися менеджери та керівники банку при плануванні кредитної діяльності і видачі кредитів [2, с. 46]. О.І. Лаврушин вважає, що кредитна політика – це “політика формування і розподілу засобів кредитного потенціалу” [3, с. 55].

Але якнайповніше визначення цього поняття, на нашу думку, наведене такими авторами, як В. Платонов і М. Хиггинс, які стверджують, що кредитна політика “визначає завдання і пріоритети кредитної діяльності банку, засоби і методи їх реалізації, а також принципи і порядок організації кредитного процесу. Кредитна політика створює основу організації кредитної роботи банку відповідно до загальної стратегії його діяльності, будучи необхідною умовою розробки системи документів, що регламентують процес кредитування” [4, с. 48].

Однією з найважливіших складових кредитної політики комерційного банку є постійна оптимізація кредитного процесу.

Основу оптимальності складають принципи кредитної політики банку, що утворюють своєрідний фундамент кредитного процесу комерційного банку. У економічній літературі принципи кредитної політики комерційного банку прийнято підрозділяти на загальні і специфічні.

Під загальними принципами кредитної політики розуміються принципи, які покладені в основу як державної кредитної політики, що проводиться центральним банком, так і кредитної політики, що проводиться в окремо взятому комерційному банку.

Найчастіше такі принципи проявляються в наступному: - наукова обґрунтованість виступає ключовим принципом формування кредитної політики. Тільки обґрунтована політика, сформована з урахуванням об'єктивних і суб'єктивних чинників, дозволяє якнайповніше задовольнити інтереси суб'єктів кредитних стосунків (держави, регіону, банку і клієнтів); - оптимальність кредитної політики полягає в поєднанні її ефективності з поставленими цілями; - ефективність, тобто результативність її проведення; - нерозривний зв'язок елементів кредитної політики [14, с .56].

Розділяючи подібну точку зору, автори в той же час вважають необхідним внести додаткові принципи, що забезпечують: - комплексність, тобто необхідність злагодженої роботи усіх компонентів кредитної політики, їх взаємообумовленість і взаємозалежність. Цей принцип дозволяє визначити найкращу комбінацію цілей, завдань, елементів, що формують кредитну політику; - адекватність, тобто здатність кредитної політики бути гнучкою, адаптуватися до чинників зовнішнього і внутрішнього середовища, що дозволяє своєчасно реагувати на зміну рівня ризиків кредитування і зменшити кредитні витрати або збільшити прибуток, тим самим збільшуючи рівень рентабельності кредитних операцій.

До специфічних принципів кредитної політики відносяться, наприклад, принцип безпеки операцій щодо розміщення ресурсів, принцип збалансованості структури активів і пасивів за термінами і об'ємами та ін. Дотримання вказаних принципів є запорукою проведення дієвої та ефективної кредитної політики. Характерним є те, що їх дотримання повинно бути комплексним.

Недотримання одного з принципів, як правило, значно зменшує ефективність від дотримання інших. Тільки за такої умови можливе отримання повноцінного результату від реалізації обраної кредитної політики. Вказаний взаємозв'язок і взаємообумовленість принципів зумовлює необхідність застосування їх в діалектичній єдності. Постановка цілей і завдань певним чином прив'язні до специфіки кожного банку, але у

будь-якому випадку вони повинні органічно поєднуватися один з одним. Правильна постановка цілей і завдань кредитної політики забезпечує формування послідовності дій, реалізація яких наближує досягнення головної мети кредитної політики [34, с .45].

Одним з найважливіших завдань кредитної діяльності комерційного банку є захист від кредитного ризику, обумовленого можливістю зниження в майбутньому вартості кредитного портфеля у зв'язку з невиконанням (неналежним виконанням) позичальником умов кредитного договору [10, с .40].

Наступним елементом кредитної політики, який оптимізує управління кредитними операціями банку, є створення оптимальної організаційної структури банку і чітке встановлення повноважень підрозділів і окремих працівників. Під оптимальною організаційною структурою автор розуміє сукупність взаємопов'язаних структурних підрозділів банку, що забезпечують максимальну реалізацію загальної стратегії, цілей, завдань комерційного банку з мінімальними витратами при заданих для кожного підрозділу рівнях ризиків.

Така структура повинна включати підрозділи, що вирішують такі важливі питання в області кредитних операцій, як кредитне планування, кредитний аналіз, організація кредитного процесу, кредитний контроль, ризикменеджмент, маркетинг кредитних операцій [14, с .34].

Обов'язковою умовою успішного управління ризиками є функціонування у банку комітету контролю ризиків. В цілях мінімізації ризиків, пов'язаних з кредитуванням, фахівці зарубіжних банків приділяють велику увагу розробці стандартів кредитування клієнтів, тобто технологічній складовій кредитної політики банку.

Така технологічна складова повинна включати: наявність конкретного співробітника банку, уповноваженого на проведення необхідних дій у відношенні позичальників, та його посадової інструкції; наявність реквізитів зв'язку, через які здійснюються контакти з позичальниками; наявність плану-

графіку контрольних дій фахівців банку щодо наданого кредиту; наявність протоколу, що не дозволяє без повідомлення уповноваженого співробітника здійснювати які-небудь дії відносно позичальника; наявність погоджених умов контролю за цільовим використанням кредиту; наявність системи моніторингу фінансового стану позичальника із встановленою періодичністю застосування.

Для того, щоб уникнути технічних помилок при кредитуванні позичальників, і з метою контролю за якістю кредитних операцій банку, необхідно забезпечити працівників банку інформацією про проведення кредитних операцій банку [18, с .34].

З цією метою в документах, що містять кредитну політику банку, обов'язково має бути присутнім перелік кредитних інструментів, тобто форм кредитування з описом їх технології (технологічна карта). Особлива увага повинна приділятися кредитним продуктам зі складною структурою, призначеним для фінансування інвестиційних проектів.

Кредитну політику комерційного банку (у широкому розумінні) слід розглядати як комплекс дій та заходів, що здійснюються комерційним банком у сфері кредитної справи з метою вирішення стратегічних і тактичних завдань, на основі макроекономічних, мікроекономічних, регіональних та галузевих чинників, з оптимізації дохідності кредитних операцій і кредитного ризику. У вузькому розумінні її доцільно представляти як обов'язковий документ, що має конфіденційний характер і містить перелік правил із ведення кредитної справи банку, які виконуються протягом одного року, а потім переглядаються кредитним комітетом [78, с .34].

Правильна організація банківського кредитування, розроблення ефективної та гнучкої системи управління кредитними операціями, належне забезпечення його оперативною та достовірною обліковою інформацією виступають основою фінансової стабільності й ринкової стійкості комерційних банків. З метою забезпечення організації ефективної кредитної

діяльності комерційні банки розробляють власну внутрішню кредитну політику і впроваджують практичні механізми її реалізації.

У сучасній науковій думці відсутнє чітке та однозначне тлумачення кредитної політики банку. В широкому розумінні її визначають як комплекс заходів та дій, які здійснюються банками у сфері кредитування з метою вирішення стратегічних завдань на основі мікро- та макроекономічних чинників. У вузькому розумінні кредитну політику банку можна визначати як документ, що має конфіденційний характер та містить перелік правил з ведення кредитної справи банку, які виконуються протягом одного року, а потім переглядаються кредитним комітетом [11].

Майорова Т.В. зазначає, що «сутність кредитної політики банку полягає в забезпеченні безпеки, надійності і прибутковості кредитних операцій, тобто в умінні звести до мінімуму кредитний ризик» [10]. На її думку, кредитна політика – це визначення того рівня ризику, який може взяти на себе банк [10]. І. С. Гуцал, досліджуючи кредитний механізм української банківської системи вважає, що «кредитна політика являє собою систему організаційно – управлінських заходів забезпечення діяльності з видачі кредиту із визначенням функцій та конкретних дій працівників банку, відповідальних за проведення кредитних операцій [8].

Таким чином, кредитна політика банку – це стратегія та тактика банку щодо залучення коштів та спрямування їх на кредитування клієнтів банку. Вона є основним документом для банку при формуванні кредитного портфеля. Кредитна політика визначає основні напрями кредитного процесу, пріоритети, принципи та цілі певного банку на кредитному ринку (стратегія кредитної діяльності), і передбачає застосування конкретних фінансових та інших інструментів, що використовуються в процесі реалізації кредитних угод (тактика банку, потенціал банку; стабільність депозитів; регіональну та галузеву специфіку функціонування банку; ступінь ризику та прибутковість банку; цінова політика; професійна підготовленість працівників банку.

Кредитна політика банку має своє функціональне призначення. Як невід'ємна складова банківської політики вона виконує загальні та специфічні функції. Загальні функції є основою кредитної політики банків. До загальних функцій відносяться контролююча функція, яка спрямована на оцінку кредитного ризику та його мінімізацію; стимулююча функція, яка проявляється в задоволенні потреб держави та банківських клієнтів в кредитних ресурсах; комерційна функція, яка визначається в цільовій орієнтації банку на отримання прибутку [78, с .23].

Специфічні функції кредитної політики можна класифікувати як: оптимізація банківських кредитних продуктів та кредитного портфеля банку, забезпечення поєднання інтересів різних кредиторів та позичальників та формування системи цілей управління кредитною діяльністю банку. Все вищезазначене являється невід'ємними складовими механізму формування кредитної політики банку.

Варто відзначити, що механізм формування кредитної політики – це сукупність дій та організаційно-економічних прийомів, інструментів впливу, за допомогою яких вводиться в дію процес кредитування [9]. Його основними елементами можуть бути: ціль кредитної діяльності банку, тобто формування тактики і стратегії кредитування; формування кредитної політики та принципи організації кредитної діяльності; чинники, які визначають кредитну політику банку; встановлені законодавством характеристики кредитної діяльності. Саме кредитна політика визначає процедури, параметри, стандарти, якими керуються працівники банку з надання, оформлення та супроводження кредитами.

Відповідальність за розроблення кредитної політики та розробку механізмів її діяльності покладається на кредитний комітет банку, який затверджується правлінням банку та формується в спеціальному документі – Положенні про кредитну політику банку [32, с .34].

На практиці кредитну політику в банках в основному проводить кредитний департамент банку, адже саме від його ефективної роботи

залежить успішність кредитної діяльності. Банківська кредитна політика визначає умови, за якими банк може проводити видачу кредитів, викладення повноважень відповідальних працівників банку, критерії пріоритетності розгляду заявок на оформлення кредитів, встановлені межі процентних ставок та механізми їх формування, опис формування кредитної справи. До елементів кредитної політики відносять класифікацію банківських кредитів, принципи банківського кредитування, методи кредитування та форми кредитних рахунків, кредитоспроможність позичальників і методи її визначення, форми та види забезпечення повернення банківських позик, принципи та вимоги до укладання кредитних угод банку з позичальниками, основні засади та правові аспекти кредитування ринкового господарства й населення [2].

Кредитна політика визначає завдання і пріоритети кредитної діяльності банку, засоби і методи їх реалізації, а також принципи і порядок організації кредитного процесу. Вона створює основу організації кредитної роботи банку відповідно до загальної стратегії його діяльності, будучи необхідною умовою розробки системи документів, що регламентують процес кредитування» [2].

На думку Гуцала І. кредитна політика: «є складовою частиною загальної політики банку, спрямованої на досягнення його стратегічних цілей: дотримання фінансової стійкості, надійності, ліквідності та платоспроможності банку; реалізується через кредитний механізм і пов'язана із раціональною організацією кредитних відносин, їх управлінням та регулюванням для досягнення конкретних цілей окремого комерційного банку» [3].

Однакової думки щодо визначення кредитної політики, що це заходи і дії банку мають О. О. Любар та О. Дзюблук. О.О. Любар говорить: «у вузькому сенсі – це система заходів банку в царині кредитування його клієнтів, здійснюваних банком для реалізації його стратегії і тактики в даному регіоні в певний період часу.

Кредитна політика як основа процесу управління кредитом визначає пріоритети в процесі розвитку кредитних стосунків, з одного боку, і функціонування кредитного механізму – з іншого» [9], а О. Дзюблюк – «сукупність заходів та дій щодо формування складу кредитного портфеля і контролю над ним як єдиним цілим, а також встановлення стандартів для прийняття конкретних рішень» [10].

Як принципи, цілі та критерії у кредитній діяльності, кредитну політику розглядають І. Карбівничий, В. Вовк. До визначення І. Карбівничий говорить, що кредитна політика це: «сукупність базових принципів та критеріїв прийняття управлінських рішень у сфері кредитної діяльності банку з метою реалізації його кредитного потенціалу та ефективного впливу на економіку країни на різних її рівнях» [11], а В. Вовк – «визначає основні напрями кредитного процесу, пріоритети, принципи та цілі певного банку на кредитному ринку – стратегія кредитної діяльності банку, і передбачає застосування конкретних фінансових та інших інструментів, що використовуються в процесі реалізації кредитних угод – тактика банку щодо організації процесу кредитування» [12].

На думку Р. Коцовської кредитна політика це: «комплекс рішень, ухвалених правлінням банку, у яких зафіксовані умови, параметри надання кредитів, організація кредитного процесу» [13]. А Н.Л. Островська такої думки, щодо кредитної політики: «інструмент системи управління кредитною діяльністю банку, кінцева мета якого запобігання ризикам в досягненні ним стратегічних цілей» [14].

Проаналізувавши визначення науковців, можна стверджувати, що не існує єдиного визначення кредитної політики, кожен з них доповнює сутність поняття. На сьогодні немає і єдиної розробленої кредитної політики для усіх банків. Для реалізації найуспішнішої організації кредитної діяльності кожний банк створює та забезпечує особисту кредитну політику, розуміючи усю множину ризиків. Необхідність розроблення кредитної політики та покладення її в основу діяльності банку зумовлено насамперед тим, що вона

дає змогу планувати, регулювати, контролювати, раціонально організувати взаємовідносини між банком і його клієнтами щодо зворотного руху грошових коштів.

1.3. Етапи управління кредитним портфелем банку

Банківський портфель в економічній літературі визначається як сукупність активів і пасивів банку, що відповідно складається з портфеля активних та портфеля пасивних операцій банку. Здійснення активних операцій банківськими установами є найважливішим джерелом отримання прибутку, адже саме вони приносять банку більше 90% загального доходу. Таким чином, кредитні операції становлять більшу частину банківського портфеля активних операцій та є цілісним об'єктом управління, який характеризується специфічними його особливостями [7, с. 58].

Однак для поглиблення розуміння ролі кредитного портфеля в діяльності банку доцільно дослідити трактування сутності цього поняття науковцями.

Ю. Бугель визначає кредитний портфель як набір кредитних інструментів для досягнення встановлених цілей [17, с. 56]; В. Вовк – сукупність відповідних економічних відносин між кредитором і позичальником з приводу поворотного руху вартості [12, с. 42]; А. Пашков – сукупність коштів, які розміщуються у вигляді зобов'язань (міжбанківські кредити, кредити юридичним особам, кредити фізичним [13, с.43]; Л. Бондаренко – економічно обґрунтована й структурна сукупність кредитних угод і кредитних зобов'язань, яка є результатом цілеспрямованих управлінських рішень, прийнятих відповідно до вимог кредитної політики банку та органів банківського нагляду [4].

Досліджені наукові підходи взаємодоповнюють один одного, що дає змогу сформулювати комплексне визначення поняття «кредитний портфель». Отже, кредитний портфель – це інструмент управління активними

операціями банку, метою здійснення яких є підвищення прибутку, ефективності діяльності, що досягається шляхом надання позичок за різними напрямками кредитування з урахуванням вимог кредитної політики банку та органів банківського нагляду.

Залежно від мети банк формує кредитний портфель певного типу. Тип портфеля являє собою характеристику портфеля, яка базується на співвідношенні прибутку та ризику [5].

Зазначимо, що ризиковий портфель характеризується підвищеним рівнем прибутковості у високому рівні ризику, тоді як у портфелі доходу рівень прибутку є нижчим, однак й кредитні ризики є мінімальними. Збалансований кредитний портфель являє собою сукупність банківських кредитів та має структуру і фінансові характеристики, що знаходяться в межах вибору найбільш ефективного вирішення поєднання ризику й прибутковості [5]. Основними завданнями формування кредитного портфеля є:

- високий темп очікуваного доходу в довгостроковій перспективі;
- мінімізація рівня ризиків кредитного портфеля;
- дотримання необхідної ліквідності кредитного портфеля;
- високий рівень доходу в поточному періоді [8, с. 60].

Отже, кредитний портфель взаємозв'язує три ключові аспекти банківської діяльності – дохідність, ліквідність і ризик.

Процес формування кредитного портфеля банком визначають у три етапи:

I етап – визначення загальних положень і цілей кредитної політики, створення апарату управління кредитними операціями;

II етап – відбір конкретних об'єктів кредитування для включення їх у кредитний портфель;

III етап – аналіз стану кредитного портфеля та оперативне управління виявленими відхиленнями від оптимального стану.

Отже, під час формування оптимального кредитного портфеля необхідно ставити за мету реалізацію розробленої кредитної політики шляхом підбору найбільш ефективних і надійних кредитних вкладень. Постійний аналіз кредитного портфеля дає змогу вибрати раціональний варіант розміщення ресурсів, напроми кредитної політики банку, знизити ризик шляхом диверсифікації кредитних вкладень, прийняти рішення щодо доцільності надання позики клієнтам [9].

У науковій літературі по-різному підходять до сутності та змісту управління кредитним портфелем, а саме поняття «управління кредитним портфелем» практично не зустрічається в російських джерелах. Виділяються кілька основних підходів.

Зарубіжні автори частіше визначають управління кредитним портфелем через задачі, які дозволяє реалізувати це управління, а саме - досягнення необхідної прибутковості, підтримання необхідної структури кредитних ресурсів і розвиток бізнесу як на активній, так і на пасивній стороні балансу [2, с. 16; 3, с. 98].

Найбільш повним підходом до визначення сутності управління кредитним портфелем є такий підхід, в якому управління розглядається як система, що включає взаємопов'язані елементи управління, а також як процес, що складається з окремих операцій. Такого підходу дотримується А.М. Тавасієв.

Система управління кредитним портфелем, на його думку, включає в себе керуючу підсистему і об'єкти управління, які, в свою чергу, складаються з різних параметрів. При цьому він зазначає, що управління кредитним портфелем здійснюється поетапно і вводить поняття «механізм управління кредитним портфелем» і «портфельна політика» для характеристики взаємодії елементів системи управління кредитним портфелем [6].

Цікавим видається так званий консервативний підхід до управління кредитним портфелем, вироблений авторським колективом з США. Автори виділяють базові компоненти управління кредитним портфелем в банку:

правила прийняття ризиків; ліміти кредитування; пріоритети для формування портфеля [7, с. 143].

Встановлення лімітів кредитування покликане контролювати формування кредитного портфеля. Ліміти кредитування визначаються виходячи з ідентифікації основних областей ризику: «Окремі позичальники»; «Групи взаємопов'язаних позичальників»; «Галузі та підгалузі»; «Сегменти бізнесу»; «Продукти і послуги» [8, с. 192-193].

На думку Т.Є. Камінської та Ю.С. Іванченко, перед тим як визначати ліміти кредитування, слід виявити основні фактори ризику [8, с. 193], ключовими з яких є цілі розвитку, ступінь ризикованості середовища, в якій діє банк, наглядові та внутрішньобанківські мети і стандарти [7, с. 146].

Згідно з П. Чубом, процес управління кредитним портфелем поділяється на п'ять етапів [7, с. 6], які автори вважають доцільним викласти в іншій послідовності та з деякими уточненнями:

- аналіз внутрішнього та зовнішнього середовища, зокрема ринку банківських послуг, кредитної діяльності банку, його ресурсного потенціалу, ринкової позиції;

- формування або перегляд кредитної політики;

- формування кредитного портфеля з оцінюванням кредитоспроможності окремих позичальників;

- оцінювання ризиковості та ефективності кредитного портфеля; – обслуговування кредитного портфеля.

Процес управління кредитним портфелем банку, як справедливо відзначає В. Коваленко, пов'язаний перш за все з управлінням ризиковістю кредитних операцій [3, с. 60].

Н. Рогожнікова стверджує, що портфель кредитів банку схильний до всіх основних видів фінансових ризиків, зокрема кредитного, процентної ставки та ліквідності [5, с. 31].

На думку авторів, ризик ліквідності не є характерним для кредитного портфеля, крім ліквідності забезпечення недіючих кредитів. Навпаки,

сукупна ризиковість кредитної діяльності впливає на можливу нестачу коштів у банку для виконання зобов'язань перед контрагентами, тобто підвищує ризик ліквідності.

Кредитний ризик, безперечно, є одним з найсуттєвіших ризиків кредитного портфеля. У широкому сенсі кредитний ризик означає можливі втрати банку через «неспроможність сторони, що взяла на себе зобов'язання виконати умови будьякої фінансової угоди із банком або в інший спосіб виконати взяті на себе зобов'язання» [13].

Тобто цей ризик може існувати як щодо позичальників кредитів, так і щодо інших контрагентів (боржників, емітентів цінних паперів тощо), які мають перед банком зобов'язання.

У документі НБУ «Методичні рекомендації щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України» [13] кредитний ризик з метою його оцінювання поділяється на:

- індивідуальний ризик контрагента, який оцінюється стосовно кредитоспроможності окремого контрагента;
- портфельний кредитний ризик як сукупний ризик втрат за певними операціями банку.

До ризиків кредитного портфеля слід обов'язково віднести процентний ризик (ризик зміни процентної ставки), що визначається як можливість втрат або недоотримання доходів у результаті негативної зміни різниці між процентними ставками за кредитним портфелем і ставками залучення ресурсів. Наступним ризиком є валютний.

Він характеризується зниженням вартості кредитів в іноземній валюті, недоотриманням доходів або збільшенням витрат внаслідок несприятливих валютно-курсних коливань.

Цей ризик може утворюватися в разі неузгодженості валютних активів кредитного портфеля із зобов'язаннями. Кредитному портфелю банку властивий операційно-технологічний ризик, тобто ризик збитків, втрат, недоотримання доходів внаслідок недоліків систем внутрішнього контролю,

збоїв та відмов програмно-інформаційного забезпечення, неадекватності технологій та процесів управління кредитним портфелем, зокрема недосконалості кредитної політики, процедур оцінювання ризиків, що приводить до помилок щодо оброблення даних, прийняття неправильних рішень, невчасного виконання робіт, перевищення працівниками повноважень, шахрайства тощо.

В управлінні кредитним портфелем існує ризик юридичний, який виникає внаслідок порушення або недотримання нормативно-правових актів, укладених кредитних угод, а також їх неоднозначного трактування. В. Коваленко виокремлює такі ризики кредитного портфеля, як ризики виплат, розрахунків, знецінення, трансформації ресурсів, забезпечення банківських позичок, попиту та пропозиції [3, с. 61].

Що стосується принципів управління кредитним портфелем, то такими можна назвати:

1. Взаємозалежність. Управління кредитним портфелем не замикається виключно на кредитній сфері, воно також пов'язане з управлінням іншими сферами банківської діяльності. Від стану кредитного портфеля залежить ліквідність, прибутковість і фінансова надійність банку в цілому.

2. Складовою характер портфеля. Управляти кредитним портфелем необхідно як на рівні кредитного портфеля в цілому, так і розбиваючи його на складові елементи, позначені в класифікації, аж до окремо взятої кредитної операції.

3. Систематичність аналізу. Систематичне спостереження і вивчення кредитного портфеля дозволяє оцінити його якість в динаміці, а також порівняти показники з середньобанківських значеннями.

4. Формалізація аналізу та управління. Управління має будуватися на певних самим банком умовах і показниках, що характеризують якісний стан кредитного портфеля.

5. Багатоступінчастість управління. Управляти кредитним портфелем необхідно як на рівні банку в цілому, так і на рівні його відокремлених та

внутрішніх структурних підрозділів [1, с. 375].

Таким чином, банківське кредитування є одним із основоположних критеріїв, який відрізняє його від небанківських установ. У світовій практиці саме з кредитуванням пов'язана значна частина прибутку банку. Водночас кредитування є однією з найризикованіших операцій комерційного банку.

Розглянувши наукові підходи щодо розуміння сутності банківського кредитування банку, пропонуємо узагальнене визначення поняття «банківське кредитування банку» це чітка координація дій, які пов'язані із виробленням механізму залучення та розміщення кредитних ресурсів на ринку кредитних послуг відповідно до загальноприйнятих принципів та правових норм для забезпечення ефективного управління кредитним процесом банку. Варто звернути увагу і на те, що як для залучення коштів у кредитні ресурси, так і для їх розміщення характерними є одні і ті ж принципи – платності, строковості, повернення.

Проаналізувавши визначення науковців, можна стверджувати, що не існує єдиного визначення кредитної політики, кожен з них доповнює сутність поняття. На сьогодні немає і єдиної розробленої кредитної політики для усіх банків. Для реалізації найуспішнішої організації кредитної діяльності кожний банк створює та забезпечує особисту кредитну політику, розуміючи усю множину ризиків. Необхідність розроблення кредитної політики та покладення її в основу діяльності банку зумовлено насамперед тим, що вона дає змогу планувати, регулювати, контролювати, раціонально організовувати взаємовідносини між банком і його клієнтами щодо зворотного руху грошових коштів.

Метою кредитної політики банку є формування оціненого та якісного підходу щодо управління ризиком на рівні кредитного портфеля банку. Один із найважливіших принципів банківської діяльності полягає у тому, що при здійсненні його основної активної операції, банківського кредитування, наданий кредит має бути повернений у чітко обумовлені в кредитному договорі строки

Розгляд різних підходів до визначення поняття «управління кредитним портфелем», виділення тих з них, в яких управління кредитним портфелем представлено системно і послідовно, дозволило уточнити його зміст. При цьому система управління кредитним портфелем визначена як цілісність, яка складається з окремих елементів, таких як суб'єкт управління, об'єкт управління, принципи, функції, нормативна основа та ін. Системний підхід є важливим для розуміння сутності і для розробки основ управління в банку, але вимагає доповнення поданням управління кредитним портфелем як послідовності етапів, в рамках яких суб'єкти управління (керуюча підсистема) здійснюють вплив на об'єкти управління (керовану підсистему у) для досягнення оптимального поєднання показників ризику, прибутковості і ліквідності кредитного портфеля.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМ ПОРТФЕЛЕМ БАНКУ (НА ПРИКЛАДІ АТ КБ «ПРИВАТБАНКУ»)

2.1. Дослідження структури кредитного портфелю банківської системи України

Воєнні дії на території України спричинили значні та непередбачувані зміни, як в економіці так і в фінансовій сфері, що суттєво вплинуло на кредитний портфель та загальну фінансову стійкість банківського сектору. Зростання інфляції, девальвація валюти, зменшення виробництва, нестабільні умови та інші негативні наслідки які вплинули на фінансову стабільність фізичних та юридичних осіб, привели до зростання ризику неповернення кредитів клієнтами банків.

Ефективне управління кредитними ризиками банківської установи потребує глибокого розуміння структури та якості кредитного портфеля. Для досягнення цієї мети важливо розглядати кредитний портфель як сукупність окремих елементів, показників та взаємозв'язків. Кредитний портфель складається з різноманітних активів банку у формі позик, векселів, факторингової заборгованості, гарантій і може бути класифікований на основі певних критеріїв. Таким чином, загальний ризик кредитного портфеля банківської установи залежить від рівня ризику окремих його сегментів, що мають свою специфіку, а також від рівня диверсифікації або концентрації цих сегментів у структурі портфеля банку.

Кредитний ризик – це наявний або потенційний ризик для надходжень і капіталу, який виникає через неспроможність сторони, що взяла на себе зобов'язання, виконати умови будь-якої фінансової угоди із банком або в інший спосіб виконати взяті на себе зобов'язання [2, с. 66]. Кредитний ризик вносить свої особливості щодо процесу управління його рівнем в діяльності банку. Важливо підкреслити, що ефективне керування індивідуальним кредитним ризиком є ключовою умовою забезпечення високої якості портфеля банківських кредитів. При цьому якісна кредитна політика здатна

попередити зростання рівня кредитного ризику банківської установи загалом.

Аналіз обсягу непрацюючих кредитів (NPL) становить важливий аспект оцінки кредитних ризиків банку, оскільки цей показник вказує на стійкість фінансового стану та ефективність кредитного портфеля банківської установи. Динаміку рівня непрацюючих кредитів (NPL) загалом по банківській сфері України, а також у розрізі державних, приватних банків та банків з іноземним капіталом наведено в табл. 2.1.

Таблиця 2.1.

**Динаміка кредитного портфелю банківської системи України
в 2022-2024 роках**

Показник	Станом на				
	01.01.2022р.	01.01.2023р.	01.01.2024р.	01.02.2024р.	01.03.2024р.
Обсяг кредитного портфеля, млн грн	1149567	1133563	1130774	1144148	1146983
Обсяг непрацюючих кредитів (NPL), млн грн	345131	432105	422360	420461	419673
Частка непрацюючих кредитів (NPL), %	27,3	38,1	37,4	36,7	36,6

Джерело: складено за даними [3]

З даних таблиці, варто відзначити, що 2022 рік став роком найбільших випробувань для банківської системи України. Руйнування активів та заставного майна, зменшення їх вартості, падіння доходів та погіршення платоспроможності позичальників знижують якість кредитних портфелів банків, що, у свою чергу, зумовлює збільшення відрахувань у резерви банків, що безперечно є стримуючим фактором економічного зростання. Частка NPL у кредитному портфелі банків України, за 2022 рік зросла на 10,8 % (з 27,3 % до 38,1 %). Та попри це, фінансовий сектор успішно адаптувався до роботи в складних умовах, зберіг операційну ефективність, прибутковість, платежі здійснювалися своєчасно, а клієнти банків мали безперешкодний доступ до власних коштів.

За 2023 рік обсяг непрацюючих кредитів (NPL) по банківській системі України в цілому скоротився на 0,7 % або на 9745 млн грн і станом на 01.01.2024 року дорівнював 422360 млн грн. Частка непрацюючих кредитів (NPL) у загальному кредитному портфелі банків України за 2023 рік зменшилася з 38,1% до 37,4 %. Протягом першого кварталу 2024 року частка непрацюючих кредитів банків України зменшилася, в порівнянні з початком року, на 0,8 % або 2687 млн грн та склала на 01.03.2024 року – 419683 млн грн або 36,6 %.

На основі даних Національного Банку України [3], станом на 01.01.2022 року понад 47,08 %, або 541216 млн грн загального обсягу непрацюючих кредитів було зосереджено у банків державного сектору. За 2023 рік частка непрацюючих кредитів банків державного сектору збільшилася на 5,97 % та склала 53,05 %. На початок 2024 р. частка непрацюючих кредитів банків державного сектору зменшилася на 2,18 %. Водночас відбулося і зростання обсягу працюючих кредитів, наданих банківськими установами державного сектору, на 2,2 % або на 9745 млн грн. Це обумовило зменшення частки непрацюючих кредитів (NPL) у кредитному портфелі банків державного сектору з 53,05 % станом на 01.01.2023 до 50,87 % на 01.01.2024 року.

У 2023 році банки різко скоротили формування резервів після відображення значних втрат від кредитного ризику в 2022 році. З початку повномасштабної війни банки визнали втрату майже 11 % портфеля, що був працюючим на момент російського вторгнення. Втрати дещо нижчі для корпоративного портфеля і вищі – для роздрібного. АТ «Укргазбанк» має найменший обсяг та частку портфелю непрацюючих кредитів серед банків державного сектору. Частка портфеля непрацюючих кредитів АТ КБ «ПриватБанк» на 95% складається з кредитів, наданих юридичним особам (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Розмір покриття банками державного сектору непрацюючого кредитного портфелю фізичних та юридичних осіб кредитним ризиком, станом на 01.03.2024 року

	АТ «Ощадбанк»	АТ КБ «ПриватБанк»	АТ «Укрексімбанк»	АБ «Укргазбанк»	АТ «Сенс Банк»
Кредитний портфель юридичних осіб					
Сума кредитної заборгованості (5 клас), млн грн	5209	8374	1517	2022	1654
Кредитний ризик, млн грн	3957	7973	1505	1795	1590
Покриття, %	75,9	95,2	99,2	88,7	96,2
Кредитний портфель фізичних осіб					
Сума кредитної заборгованості (10 клас), млн грн	62425	171733	48073	22258	12428
Кредитний ризик, млн грн	49564	171512	36786	11618	7895
Покриття, %	79,4	99,8	76,5	52,2	63,5

Джерело: пораховано за даними [4]

З початку 2024 року непрацюючий кредитний портфель фізичних осіб АТ «Ощадбанк» збільшився на 3,9 %. Частка непрацюючих кредитів в портфелі фізичних осіб установи на 01.03.2024 року зросла на 0,3 в.п. Покриття непрацюючого кредитного портфелю фізичних осіб кредитним ризиком, згідно Постанови НБУ «Про затвердження Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями» №351, від 30.06.2016 р. [5] становило 79,4 %. Покриття непрацюючого кредитного ризику за портфелю юридичних осіб АТ «Ощадбанк» склав 75,9 %.

Покриття непрацюючого кредитного ризику АТ КБ «ПриватБанк» портфелю юридичних осіб, на 01.03.2024 року склало 95,2 %, фізичних осіб – 99,8 %. Прострочена заборгованість банку, від початку 2024 року, зменшилась на 1400 млн грн, за рахунок погашення власними коштами, з якої 600 млн грн списано за рахунок резерву, 400 млн грн – за рахунок реструктуризації проблемної заборгованості. На залишок суми було реалізовано заставленого майна фізичних та юридичних осіб.

Найгірша ситуація, щодо покриття непрацюючого кредитного ризику фізичних осіб в АБ «Укргазбанк», яке на 01.03.2024 року склало 52,2 %. Це вказує на недоліки у роботі сектору управління процесами кредитування, аналізу кредитоспроможності позичальників тощо.

Значну роль у формуванні кредитних ресурсів комерційних банків відіграють зовнішні запозичення, які забезпечують приток іноземної валюти в економіку, але водночас сприяють доларизації та витісненню національної валюти. Обсяги таких зобов'язань банків постійно скорочуються через грошово-кредитну політику НБУ та кризові явища у світовій економіці.

На початок 2020 року загальна сума зовнішніх зобов'язань банків становила 21,32 млрд дол., що склало 15% пасивів банківської системи, зменшившись порівняно з 2018 роком на 0,18 млрд дол.

Знижуючи заборгованість перед іноземними кредиторами, фінансовий сектор країни поступово переорієнтовується на внутрішні ресурси, що сприяє зростанню попиту на депозити фізичних і юридичних осіб.

Динаміку залучених кредитних ресурсів, включаючи обсяги на міжбанківському ринку, депозитах і зовнішніх позиках, порівняно з обсягами кредитів, наданих банківською системою України економіці, проілюстровано в табл.2.3.

Таблиця 2.3.

Динаміка залучених кредитних ресурсів та наданих кредитів в економіку України у 2021-2023 рр.

	2021	2022	2023
Власний капітал банків, млрд. грн.	155,5	169,3	192,6
Депозити всього, млрд. грн.	491,8	572,3	668,5
Обсяг наданих кредитних ресурсів на міжбанківському кредитному ринку, млрд. грн.	1013,7	1128,6	910,7
Зовнішня заборгованість банківської системи, млрд. грн. (млрд. дол.)	206,6 (25,2)	174,2 (21,5)	170,6 (21,32)
Кредити в економіку, всього, млрд. грн.	801,8	815,1	910,8

Аналізуючи дані з таблиці 2.3, можна зробити висновок, що вітчизняна банківська система повністю забезпечена кредитними ресурсами, загальний обсяг яких на початок 2023 року становив 1942,4 млрд грн. Основним джерелом кредитних ресурсів у 2021 році був міжбанківський кредитний ринок, частка якого становила 46,9%. У той же час лише 910,8 млрд грн було спрямовано в економіку України у вигляді кредитів.

Це свідчить про значний розрив між потенційними можливостями банківської системи України та фактичним кредитуванням економіки країни. Банкам вигідніше інвестувати в ОВДП зі стабільними відсотками, ніж надавати кредити з невизначеністю щодо їх повернення.

Розподіл кредитів за видами діяльності суб'єктів підприємництва виглядає так: 34,1% спрямовано на оптову торгівлю та посередництво у торгівлі, 6,7% – на сільське господарство, мисливство та супутні послуги, 8,6% – на харчову промисловість, 5,4% – на металургію, 2,7% – на виробництво машин та устаткування, 3,9% – на виробництво електроенергії, газу та води, 2,4% – на хімічне виробництво, 2,3% – на будівництво, 3,0% – на торгівлю транспортними засобами та їх ремонт, 2,9% – на роздрібну торгівлю побутовими товарами та їх ремонт, а 28,0% припадає на інші види діяльності (рис. 2.1).

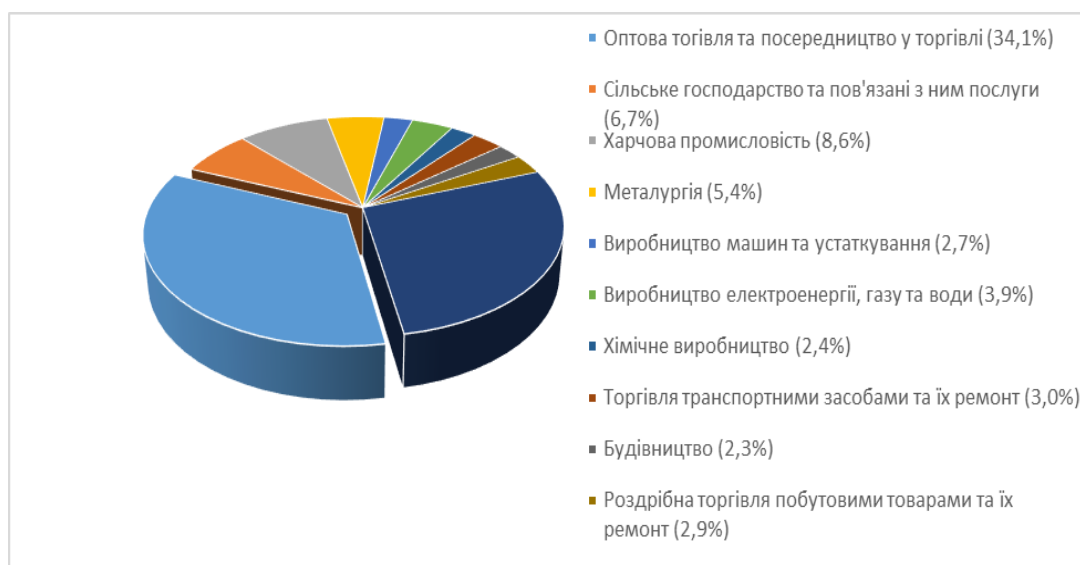

Рис. 2.1. Структура кредитів, наданих суб'єктам підприємницької діяльності у 2023 році, за видами економічної діяльності

Попри перерозподіл кредитних ресурсів із сфери обслуговування у виробничу, значна частина кредитних коштів, як і раніше, спрямовується в невикробничі галузі, зокрема в торгівлю та посередництво. Хоча динаміка і структура кредитного портфеля банків демонструють позитивні зміни, завдання щодо покращення його якості залишається актуальним. Це включає зменшення частки проблемних кредитів, збільшення частки довгострокових позик, а також інвестицій у пріоритетні галузі економіки з інноваційним потенціалом [57, с. 48].

Всупереч скорочення кількості порушень (зокрема нормативів максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента, кредитів, наданих одному інсайдеру, та загальної відкритої валютної позиції), банки все ще допускають їх, особливо за нормативами Н7, Н9 і Н10. Це свідчить про високу концентрацію кредитних ризиків у банках-порушниках, зокрема при кредитуванні інсайдерів, а також про недостатність капіталу для покриття цих ризиків, що негативно впливає на їх фінансову стійкість. Розвиток банківської системи гальмують як об'єктивні, так і суб'єктивні фактори. Серед об'єктивних варто відзначити низький рівень доходів населення, недовіру до банків та високу частку збиткових підприємств. До суб'єктивних належать вузький асортимент банківських послуг, проблемні кредити, відсутність кредитних історій і бюро, а також проблеми з ліквідністю застави [50, с. 137].

Комерційні банки здебільшого не орієнтуються на реальний сектор економіки через неготовність надавати великі та довгострокові кредити, а також через нестабільність функціонування підприємств. Незважаючи на зниження кредитних ставок останніми роками, вони все ще суттєво перевищують облікову ставку НБУ. Також спостерігається висока концентрація кредитних ризиків у вузького кола позичальників. Через недосконалу структуру кредитів більшість коштів витрачається на поточне споживання, а не на інвестиційні потреби, що знижує економічний ефект від кредитної політики [12, с. 9].

Динамічний розвиток банківської системи за останні роки дозволяє робити обережно оптимістичні прогнози. Очікується, що основну частку кредитів складатимуть позики для суб'єктів господарювання, збільшиться частка довгострокових кредитів та позик, наданих населенню.

Для підвищення надійності, фінансової стійкості та конкурентоспроможності банків необхідно:

- посилити контроль за діяльністю банків і забезпечити відповідність Базельським принципам нагляду;
- оптимізувати структуру активів для підтримки фінансової стабільності банків та їхнього позитивного впливу на реальний сектор економіки;
- підвищити прибутковість операцій за рахунок кредитування реального сектору економіки та зменшення витрат;
- вдосконалити законодавство щодо кредитування, захисту прав кредиторів та посилити відповідальність позичальників за виконання зобов'язань [30, с. 156].

Загалом макроекономічні зміни останніх років позитивно вплинули на банківську діяльність у 2023 році, сприяючи зростанню активних операцій банків, обсягів кредитування реального сектору економіки та зниженню кредитного ризику банківської системи України.

У зв'язку з відкриттям ринку землі для юридичних осіб в Україні та початком діяльності Фонду часткового гарантування кредитів у сільському господарстві, Національний банк України запровадив зміни до Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями [5]. Зазначені зміни затверджено постановою Правління Національного банку України «Про внесення змін до деяких нормативно-правових актів Національного банку України» № 39, від 06.04.2024 року [6], яка набрала чинності з 24 травня 2024 року. Вказані зміни створюють позитивні передумови для широкого використання землі, як ліквідного забезпечення за

банківськими кредитами та збільшення кредитної підтримки сільськогосподарських виробників.

Окрім того, Національний банк розширив перелік прийнятного забезпечення, вартість якого враховується при розрахунку кредитного ризику, додавши до нього гарантії Фонду часткового гарантування кредитів у сільському господарстві. Також було підвищено коефіцієнти ліквідності для окремих видів забезпечення, зокрема для землі сільськогосподарського призначення. З урахуванням оновлення законодавства у сфері страхування, НБУ продовжив до 31 березня 2025 року право банківських установ щодо врахування вартості прийнятного забезпечення під час розрахунку кредитного ризику без наявності договору страхування предмета забезпечення. Також були внесені зміни до «Положення про організацію процесу управління проблемними активами в банках України» [7], якими посилено контроль наглядової ради банку в разі делегування повноважень щодо підпорядкування підрозділу роботи з непрацюючими активами головному ризик-менеджеру.

Процес ризик-менеджменту в управлінні кредитним ризиком банківської установи має охоплювати всі етапи, починаючи від аналізу внутрішнього та зовнішнього середовища. Виявлення слабких сторін і потенційних загроз фактично є оцінюванням ризиків в процесі стратегічного управління ними. Цей процес формує профіль ризиків у кредитній діяльності банківської установи. Процес управління кредитним ризиком обов'язково має включати: наявність систем інформаційного забезпечення кредитної діяльності, використання методики лімітування при формуванні структури кредитного портфеля, корегування процента за кредитною угодою відповідно до рівня ризику, періодичний моніторинг ризику кредитного портфеля, створення системи попередньої ідентифікації та ліквідації проблемної заборгованості.

Управління кредитним ризиком полягає у визначенні та управлінні рівнем невизначеності, прийнятті та реалізації управлінських рішень з метою уникнення або зменшення негативного впливу факторів на процес та результати кредитної діяльності, з метою забезпечення прибутковості банківської установи. При управлінні кредитним ризиком здійснюється організований вплив суб'єкта управління (співробітники банку, які здійснюють діяльність з кредитування позичальників; ризик-менеджери з кредитування) на об'єкт управління (кредитний ризик) з метою зниження або забезпечення на допустимому рівні показників кредитного ризику.

Визначення кредитоспроможності позичальника перед видачою кредиту та періодичний моніторинг протягом усього терміну дії угоди стають ключовими етапами управління кредитним ризиком банку, в умовах війни. Оцінка кредитоспроможності позичальника здійснюється на підставі методів, що найчастіше використовуються комплексно. До них належать:

- коефіцієнтний аналіз, за результатами якого оцінюється ступінь кредитоспроможності одержувача позики, його фінансове становище. Під час аналізу враховуються тільки кількісні показники, що розраховуються на основі даних фінансової звітності;

- експертна рейтингова оцінка, яка визначає агрегований (інтегральний) показник рівня кредитоспроможності з урахуванням якісних показників для оцінювання тих або інших характеристик одержувача позики. Різновидом такого методу для оцінки кредитоспроможності фізичних осіб є кредитний скоринг [9, с. 323];

- моделі, що ґрунтуються на побудові функції розподілу ймовірностей кредитного ризику, визначенні показників ймовірності дефолту, збитків у разі дефолту, загрози в разі дефолту (величини експозиції).

Банківські установи також повинні здійснювати моніторинг дотримання позичальником умов угоди, цільового використання кредиту, стану забезпечення кредитної угоди, аде саме майнове забезпечення по кредитним угодам, в умовах воєнних дій, знаходиться під постійним ризиком руйнувань. Співробітники банківської установи на постійній основі мають здійснюють моніторинг кредитного ризику в розрізі, окремого позичальника, враховуючи внутрішні документи та процедури формування резервів для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями. Саме від ефективної оцінки та моніторингу кредитоспроможності позичальника, а також заставного майна залежить ефективність здійснення кредитних операцій банком. Ефективний моніторинг кредитного ризику вимагає комплексного підходу, охоплюючи як загальні показники кредитного портфеля, так і індивідуальні аспекти кожного позичальника. Здійснюючи системний аналіз факторів, що впливають на кредитний ризик, банки можуть приймати обґрунтовані рішення щодо управління ризиками та підтримувати стабільність своєї фінансової діяльності.

Найбільш розповсюдженими методами управління кредитним ризиком є [8, с. 278]: лімітування кредитів; формування резервів; диверсифікація кредитів; сек'юритизація активів тощо. Для отримання прибутку фінансовими установами, потрібно не уникати кредитного ризику, а якісно управляти ним, адже від цього залежить ефективність діяльності банківської установи.

На основі проведеного дослідження, варто зауважити, що в умовах війни питання оцінки кредитного ризику, пошуку найбільш дієвих засобів його мінімізації як на рівні окремої банківської установи, так і банківської системи загалом, постає доволі гостро. Тому, для кожного банку надзвичайно важливим є створення ефективної системи управління кредитними ризиками [10, с. 70].

Таким чином, результати проведеного дослідження аналізу кредитного портфелю банківських установ, виявлення факторів впливу, що впливають на кредитні ризики в умовах воєнного стану, переконують у важливості впровадження ефективної системи управління кредитними ризиками в кожній банківській установі. Слід зазначити, що запобіжні заходи з боку НБУ відображають позитивну динаміку до зменшенні розмірів непрацюючого кредитного портфелю (NPL) по банківській системі після різкого зростання з початком повномасштабної війни, що свідчить про ефективні дії у напрямі запобігання виникненню проблемної заборгованості та поступове оздоровлення системи. Система управління кредитними ризиками банків, включає в себе ряд заходів, таких як: формування політики управління ризиками для визначення стратегії та підходів до управління кредитними ризиками; посилення вимог до структури власності банку та процедур укладання кредитних угод для забезпечення прозорості та відповідності нормативам; збільшення контролю за операціями банку з кредитування для ризикових галузей та регіонів; розроблення системи банківських лімітів для ефективного розподілу кредитного ризику; визначення системи показників для оцінки кредитного ризику та розроблення системи його моніторингу. Зазначені заходи спрямовані на забезпечення ефективного управління кредитними ризиками та зменшення можливості втрат для банківської установи в умовах військових дій на території України.

2.2. Аналіз структури і динаміки кредитного портфеля ПриватБанку

АТ КБ «ПриватБанк» розпочав свою діяльність на підставі Ліцензії Національного банку України № 22 від 04.12.2001 року, отриманої для роботи як комерційного банку на фінансовому ринку України.

Станом на 01.08.2020 року загальний обсяг виданих кредитів ПриватБанку склав 58,27 млрд грн. За аналізований період кредити та

заборгованість клієнтів становили 14 644 016 тис. грн, а активи банку – 20 314 986 тис. грн. Ці показники вказують на необхідність коригування стратегії банку на ринку з метою збільшення активів і обсягу кредитних коштів шляхом ухвалення ефективних управлінських рішень.

ПриватБанк залишається лідером на українському ринку за приростом гривневих коштів фізичних осіб у кризовий період, продемонструвавши збільшення на 5,3 млрд грн (+8,75 %). У 2018 році банк почав відновлювати довіру вкладників, наростивши обсяг залучених депозитів до 49,0 млрд грн. Станом на 01.08.2020 року загальна сума залучених коштів клієнтів досягла 215,64 млрд грн.

Водночас, за строковими депозитами в іноземній валюті банк втратив позиції, зазнавши зниження обсягу вкладів фізичних осіб на 2,56 млрд дол. США (-47,5 %) протягом кризового періоду. Тенденція зменшення вкладень у доларах США та євро тривала і в 2020 році [12, с. 5]. Загальний обсяг залучених коштів клієнтів склав 215,64 млрд грн в еквіваленті, що забезпечило банку перше місце в Україні.

У 2018 році власний капітал банку перевищив статутний капітал банківської системи України на 7,4 млрд грн [12, с. 9].

Значна частина кредитних ресурсів комерційних банків формується за рахунок депозитних операцій. Депозитом вважаються тимчасово залучені кошти фізичних та юридичних осіб або цінні папери, передані банку на визначений термін із оплатою відсотків. Стабільність кредитних ресурсів банку вища, якщо депозити залучені на триваліші терміни, на відміну від депозитів «на вимогу». Динаміка залучених депозитів у період 2021–2023 років, а також їх структура відображені у табл. 2.4.

Таблиця 2.4.

Динаміка та структура депозитів у 2021-2023 рр.

(станом на початок року)

Рік	Всього	у національній валюті	у іноземній валюті

		млн.грн.	%	млн.грн.	%
2021	416 650	239302	57,4	177 348	42,6
2022	491 756	280 440	57,0	211316	43,0
2023	572 342	320 268	56,0	252 074	44,0

На початок 2023 року обсяг депозитів, залучених банківською системою України, склав 668 539 млн грн, що перевищує аналогічний показник на початок 2019 року у 4,9 рази. У структурі депозитів за суб'єктами вкладень основну частку становлять депозити фізичних осіб, частка яких у 2020 році досягла 64,9%, що на 1,7 в.п. більше порівняно з рівнем 2021 року (63,2%). Протягом аналізованого періоду спостерігалася стійка тенденція до збільшення частки фізичних осіб у структурі депозитів банківської системи України.

У розрізі валют у структурі депозитів переважають депозити у національній валюті. Їх частка на початок 2018 року становила 63,2%, що суттєво більше порівняно з 56,0% у 2013 році від загальної суми залучених депозитів. Важливо зазначити, що депозити у національній валюті впродовж усього досліджуваного періоду значно переважали за обсягами депозити в іноземній валюті, причому їх частка коливалася у межах від 51% до 68%. Така динаміка свідчить про постійне нарощення банківською системою обсягів залучених депозитів, що здебільшого відбувалося завдяки підвищенню відсоткових ставок. Водночас наявні обсяги залучених коштів все ще недостатні для задоволення потреб у фінансових ресурсах для кредитування, що зумовлює високу вартість кредитів і обмежує доступність цих послуг для суб'єктів господарювання.

У 2023 році ситуація із залученням депозитів у банківську систему України зазнала змін. Населення стало більш обережно розміщувати кошти в банках, що значною мірою було викликано політичною кризою, яка підірвала стабільність економіки. Це спричинило девальвацію гривні відносно іноземних валют. Якщо ситуація залишатиметься неврегульованою,

наступним кроком може стати дострокове зняття коштів із банківських рахунків населенням.

Додатковим джерелом кредитних ресурсів є кредити, отримані від інших банків на міжбанківському кредитному ринку. Міжбанківське кредитування здійснюється в межах кореспондентських відносин банків і зазвичай має короткостроковий характер. Міжбанківський ринок є складовою частиною ринку позикових капіталів, де банки розміщують тимчасово вільні грошові ресурси між собою. Основними учасниками цього ринку є Національний банк України, його регіональні управління, комерційні банки, їхні філії та відділення [12, с. 45]. Цей ринок часто використовується для хеджування валютних ризиків, хоча окремі установи залучають ресурси для транзитного кредитування.

Заборгованість банківської системи перед регулятором на початок 2022 року становила 83 млрд грн, що більше за показник попереднього року (78,1 млрд грн станом на 01.01.2021). Частка таких кредитів у зобов'язаннях банківської системи України досягла 8,1%.

Проаналізувавши показники кредитного портфеля АТ КБ «ПриватБанк» за 2021–2023 роки, можна відзначити, що сума кредитів та авансів, наданих клієнтам, зросла на 33 509 млн грн і у 2021 році становила 195 339 млн грн. Зростання спостерігалося за всіма показниками, за винятком споживчих кредитів фізичним особам, обсяг яких скоротився майже вдвічі: у 2023 році їхня сума склала 91 млн грн проти 174 млн грн у 2021 році.

Таблиця 2.5.

Кредити та аванси клієнтам АТ КБ «Приватбанк»

за 2021-2023 рр., млн. грн.

Показники	2021 рік	2023 рік
Кредити юридичним особам	150923	188764
Кредити фізичним особам – кредитні картки	22117	20919
Кредити фізичним особам – іпотечні кредити	6194	9363
Кредити фізичним особам – кредити на	349	503

придбання автомобіля		
Кредити фізичним особам – споживчі кредити	174	91
Кредити фізичним особам – інші кредити	1141	1648
Кредити підприємствам малого та середнього бізнесу (МСП)	2075	2252
Дебіторська заборгованість за фінансовим лізингом від фізичних осіб	410	264
Дебіторська заборгованість за фінансовим лізингом від юридичних осіб	252	329
Всього кредитів та авансів клієнтам, загальна сума	183635	224133
Мінус: резерв на знецінення кредитів	-21805 -	-28794
Всього кредитів та авансів клієнтам	161830	195339

Джерело: складено та розраховано за даними АТ КБ «Приватбанк» [10]

Станом на 03.10.2023 АТ КБ «ПриватБанк» пропонує фізичним особам лише дві кредитні картки: *Універсальна* та *Універсальна Gold*. Максимальний кредитний ліміт за цими картками складає 50 тис. грн. Порівняно з 11 основними конкурентами на ринку, банк посідає третє місце, маючи переплату на 6,43% річних менше середнього рівня. Однією з головних переваг карток є наявність пільгового періоду при знятті готівки, а недоліком виступають високі штрафні санкції за порушення термінів погашення заборгованості.

На вторинному ринку нерухомості банк надає кредити строком до 20 років за умови мінімального авансу в розмірі 25%. Перевагою таких кредитів є фіксована процентна ставка на весь строк користування, однак головним недоліком залишається значна сума відсотків, яку потрібно сплатити. Загалом, за рівнем загальної переплати (проценти, комісії та страховки) ПриватБанк займає шосте місце серед банків, які надають іпотечні кредити. Лідерами у цьому сегменті є Креді Агріколь (який працює лише з власними клієнтами) та Укргазбанк.

Банк також пропонує кредити на житло, що вже перебуває у власності позичальника. Максимальна сума позики не повинна перевищувати 50% від вартості об'єкта нерухомості, а строк кредиту складає до 5 років. Процентна ставка залишається фіксованою на весь період кредитування. Додатково

передбачена комісія за видачу кредиту в розмірі 1% від суми позики та щорічний страховий платіж у розмірі 0,5% від залишку кредиту.

ПриватБанк також надає "Теплі кредити" для енергоефективних заходів, які передбачають часткову компенсацію суми кредиту за рахунок держави. Максимальний строк таких кредитів становить 3 роки, а сума – до 50 тис. грн. Держава компенсує від 20% до 35% суми позики, але бюджетні кошти для компенсацій швидко вичерпуються. У той же час діють місцеві програми, що передбачають часткове відшкодування відсотків або основної суми кредиту.

Для оплати товарів у магазинах банк пропонує миттєвий кредит. Максимальний строк кредитування становить 24 місяці, і позичальник сплачує лише основну суму боргу разом із щомісячною комісією у розмірі 2,9%.

ПриватБанк застосовує методику розрахунку резервів для кредитного портфеля відповідно до МСБО 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка» [7]. Резерви створюються для покриття збитків за знеціненими кредитами. Згідно з політикою банку, кожен виданий кредит розглядається як незнецінений і неоплачений із простроченням, доки не з'являться об'єктивні докази його знецінення. Прострочені, але не знецінені кредити – це кредити, забезпечені заставою, вартість якої покриває прострочені відсоткові платежі та основну суму кредиту. Кредити за кредитними картками та споживчі кредити вважаються знеціненими, якщо їх прострочення перевищує 90 днів.

Статистика свідчить, що найбільшу частку кредитів із простроченням понад 361 день ПриватБанк видав юридичним особам. Сума таких кредитів складає 78 332 млн грн, що становить 86,6% від загальної суми знецінених кредитів банку. Серед знецінених кредитів, наданих фізичним особам, найбільша частка припадає на іпотечні кредити – 8,6% від загальної суми знецінених кредитів, обсяг яких становить 7 759 млн грн.

Таблиця 2.6.

Кредити та заборгованість клієнтів

Найменування статті	Рік		
	2021	2022	2023
Кредити юридичним особам	11811581	13116523	9511495
Кредити фізичним особам	9668340	7022934	5132520
Резерв під знецінення кредитів, тис. грн.	(3354789)	(3104148)	(3351952)
Усього кредитів	21479927	20139457	14664016

З аналізу наведених даних видно спадну динаміку: обсяг кредитного портфеля скорочується, починаючи з 2021 року, і продовжує знижуватися у 2023 році на 1 340 470 тис. грн та 5 475 441 тис. грн відповідно. Основними причинами такого зменшення є підвищення ставок за кредитами та розширення списку вимог до позичальників. Кожна заявка на кредит розглядається більш детально, враховуючи вік позичальника, його стаж роботи та виключно офіційну заробітну плату. Окрім цього, з 2018 року майже повністю відсутнє кредитування під заставу майна, зокрема іпотечні кредити та позики на придбання рухомого майна.

Для розрахунку резерву під кредитні ризики банки зобов'язані проводити класифікацію кредитного портфеля за кожною кредитною операцією. Це здійснюється з урахуванням фінансового стану позичальника, стану обслуговування ним кредитної заборгованості та рівня забезпечення кредиту. За результатами такої класифікації кожна кредитна операція відноситься до однієї з категорій: «стандартна», «під контролем», «субстандартна», «сумнівна» або «безнадійна».

Далі проведемо аналіз кредитного портфеля АТ КБ «ПриватБанк» за категоріями заборгованості у 2021 та 2023 роках (рис. 2.2).

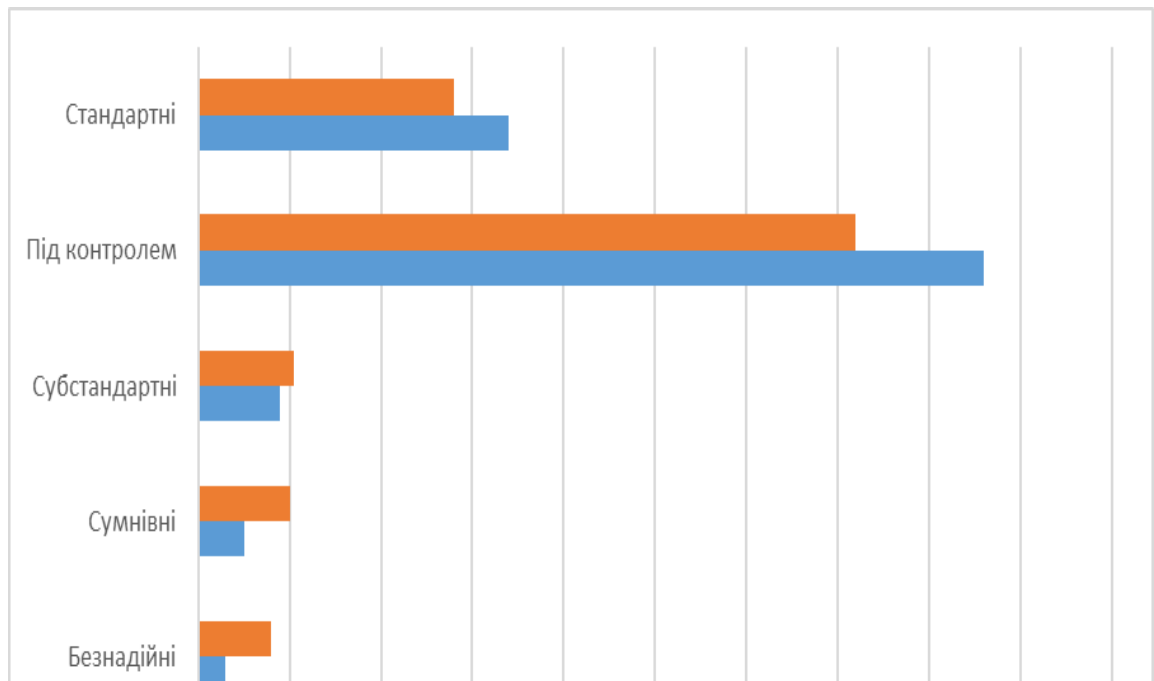

Рис. 2.2. Динаміка та структура кредитного портфеля банку за категоріями заборгованості

З рис. 2.2 видно, що у 2023 році спостерігається позитивна динаміка кредитного портфеля за категоріями заборгованості. Зокрема, безнадійна заборгованість у порівнянні з попереднім періодом скоротилася на 4,23%, що свідчить про те, що банк у 2023 році запровадив більш обґрунтовану кредитну політику, яка сприяла зниженню кредитних ризиків. Частка стандартних операцій у 2023 році становить 28,32%, що на 3,72% більше, ніж у попередньому періоді. Також збільшилася кількість операцій, класифікованих як «під контролем», що пов'язано з розширенням кредитування фізичних осіб-підприємців, які належать до високоризикових клієнтів. Крім того, позичальники, які прострочили платіж більше трьох разів, тимчасово переводяться у категорію «під контролем». Сумнівна заборгованість також демонструє тенденцію до зниження: 10,43% у 2018 році проти 6,02% у 2023 році.

Аналізуючи отримані дані, можна зробити висновок, що банк почав дотримуватись збалансованої кредитної політики, що зумовило скорочення обсягу кредитного портфеля та збільшення кількості операцій із низьким ступенем ризику.

Для визначення основного кола споживачів кредитних продуктів проаналізуємо структуру кредитного портфеля АТ КБ «ПриватБанк» за видами економічної діяльності (табл. 2.7).

Таблиця 2.7

Структура кредитів за видами економічної діяльності 2022-2023рр.

Вид економічної діяльності	Попередній рік		Звітний рік		Відхилення (+/-), тис. грн	Відхилення (+/-), %
	Сума, тис. грн.	Питома вага, %	Сума, тис. грн.	Питома вага, %		
Виробництво	5339658	26,37	3633180	24,81	-1706478	-1,56
Будівництво	1925052	9,51	1477581	10,09	-447471	0,58
Сільське госп-во., мисл., ліс. госп-во.	226272	1,12	410032,5	2,8	183760,5	1,68
Транспорт і зв'язок	208447	1,03	248948,3	1,7	40501,27	0,67
Торгівля	4817962	23,8	3866020	26,4	-951942	2,6
Готельно-рест. д-сть	64455	0,32	26359,23	0,18	-38095,8	-0,14
Фінансова діяльність	157429	0,78	90792	0,62	-66637	-0,16
Освіта та охорона здоров'я	518	0,002	43932,05	0,3	43414,05	0,3
Комунальні послуги	3633	0,02	10250,81	0,07	6617,81	0,05
Кредити фіз. особам	7504073	37,06	4833990	33,01	-2670083	-4,05
Усього	20247499	100	14644016	100	5603483	

На основі даних таблиці 2.7 видно, що найбільшу частку у структурі кредитного портфеля за видами економічної діяльності займають операції з кредитування фізичних осіб: 37,06% у 2022 році та 33,01% у 2023 році. Порівняння цих показників свідчить, що у 2023 році спостерігалось зменшення їх частки в структурі кредитного портфеля.

Значну роль у структурі кредитного портфеля відіграють операції з кредитування торгівлі та виробництва, які становлять 26,4% та 24,81% відповідно. У аналізованому періоді частка кредитування сектору торгівлі в

загальному портфелі зросла на 2,6%, однак обсяги кредитів у цьому виді діяльності зменшилися на 951942 тис. грн.

Таким чином, аналіз кредитної політики банку показав, що у 2020 році ризиковість кредитних операцій поступово знижувалася, а умови надання і контролю за кредитами стали ефективнішими, що призвело до зменшення безнадійної, сумнівної та субстандартної заборгованості. Частка стандартних кредитів та кредитів "під контролем" зросла, що також є позитивною зміною [38, с. 32].

Аналізуючи структуру кредитів за видами економічної діяльності, встановлено, що найбільша питома вага кредитів припадає на фізичних осіб — 33,01%. З цього можна зробити висновок, що основними клієнтами банку є фізичні особи. Така політика пояснюється попитом на кредити серед населення, нижчим рівнем ризику порівняно з іншими галузями кредитування та підвищеною швидкістю обігу коштів.

2.3. Оцінка якості кредитного портфеля досліджуваного банку

Стабільність всього банківського сектору надзвичайно важлива і залежить від стабільної діяльності кожного банку, зокрема системно важливих інститутів, таких як "ПриватБанк", чий обсяг активів становить 24,41% від загальних активів банківського сектору України. Одним із ключових аспектів стабільності банку є його здатність створювати ефективний кредитний портфель, який забезпечуватиме постійне та стабільне заробіток.

У структурі активів "ПриватБанку" найбільший обсяг становлять "кредити і борги клієнтів." Інвестування в кредити є вигідним, проте агресивне збільшення їх частки в загальних активах банку може свідчити про ухвалення банком агресивної кредитної політики, що може призвести до зростання частки неповернутих позик в кредитному портфелі банку. Перед націоналізацією, "ПриватБанк" в основному розвивав агресивну політику

збільшення кредитного портфеля, досягаючи рівня кредитних інвестицій в розмірі 79% від загальних активів банку.

Ключовим показником якості кредитного портфелю банку є частка непрацюючих кредитів (NPL), яку можна побачити на рис. 2.3.

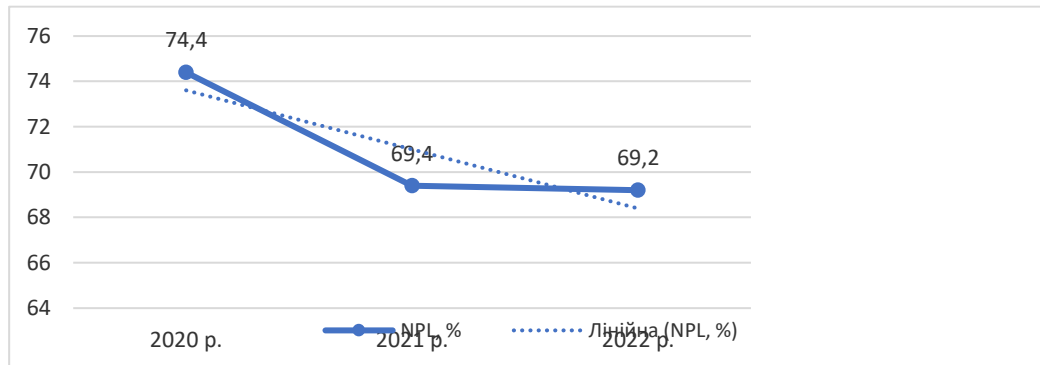

Рис. 2.3 Частка непрацюючих кредитів АТ «Приватбанк»
Джерело: Складено автором на основі [14]

Найважливішою частиною фінансової стійкості всього банківського сектору є здатність кожного банку, зокрема системно важливого "ПриватБанку", до ефективного управління кредитними портфелями, що генерує стабільний прибуток. Структура активів банку відіграє ключову роль у цьому процесі. "ПриватБанк" активно інвестує в кредити, що є вигідними, але збільшення частки кредитів у відсотковій структурі активів може вказувати на прийняття агресивної кредитної політики, що в свою чергу може збільшити ризик неповернення кредитів в майбутньому.

Основним показником якості кредитного портфеля банку є рівень непрацюючих кредитів (NPL), який поданий на рисунку 2.7. Непрацюючі кредити є критичними для фінансової стабільності як банку "ПриватБанк", так і банківського сектору в цілому.

Зараз важливо зауважити, що хоча значна частина прибуткових операцій банку спрямована на забезпечення більшості прибутку, рівень непрацюючих кредитів (NPL) протягом останніх років поступово зменшується. Наприклад, в 2021 та 2022 роках цей рівень становив 69,4% та 69,2% відповідно. Однак, вони все ще залишаються на критично високому

рівні, що потенційно загрожує фінансовій стабільності банку та банківському сектору в цілому.

Загалом, аналіз бізнес-моделі банку показує поступове покращення, зокрема у сфері кредитної політики. Протягом періоду з 2021 по 2023 рік, спостерігається обережне збільшення кредитного портфеля, одночасно зменшуючи частку непрацюючих кредитів (NPL), що свідчить про загальне поліпшення стану банку та рішучість його керівництва уникнути повторення сценарію націоналізації.

Ураховуючи ризики, пов'язані з кредитами, Національний банк України встановив стандарти кредитного ризику для запобігання надмірної концентрації ризику в банку та його мінімізації. Застосування таких стандартів в "ПриватБанку" упродовж 2021-2023 років наведено в таблиці 2.8.

Таблиця 2.8

Оцінка нормативів кредитного ризику АТ «Приватбанк»

Норматив	2021р.	2022р.	2023р.	Відхилення	
				2023/2021,%	2023/2022,%
H7	17,47	8,01	8,01	-54	0
H8	33,65	0,00	0,00	-100	0
H9	0,42	0,08	0,08	-81	0

Джерело: Складено автором на основі [14]

Протягом періоду дослідження можна спостерігати, що "ПриватБанк" дотримувався всіх стандартів кредитного ризику. Наприкінці 2021 та 2022 років максимальна ставка кредитного ризику (H7) зросла, а саме на 0,54 процентних пункти у 2021 році та на 11,23 процентних пункти у 2020 році. Проте у 2023 році рівень ризику знизився до 8,01%. Цей показник залишався на відмінному рівні і в 2022 році, збільшившись на 41% порівняно з 2021 роком.

Стандарт високого кредитного ризику (H8) перевищував нуль лише у 2021 році, досягнувши значення 33,65%.

Норма Н9 переважно збільшувалася у 2020 році на 0,15%, але як і Н7 в 2021 році зазнала зниження до 0,08%. Цей результат залишився актуальним і у 2022 році, зменшившись на 70% порівняно з 2019 роком.

Банк мало залучав кредити з внутрішніх джерел протягом розглянутого періоду.

Наступним етапом дослідження буде оцінка поточної якості кредитного портфелю "ПриватБанку", враховуючи показники ризику кредитного портфелю та його прибутковість, як вказано в таблиці 2.9.

Таблиця 2.9

Динаміка показників якості кредитного портфелю

Показник	2021 р.	2022 р.	2023 р.
Коефіцієнт кредитного ризику	-2,89	-2,23	-1,50
Коефіцієнт якості кредитного портфелю	3,89	3,23	2,50
Коефіцієнт проблемних кредитів	3,93	3,25	2,51
Коефіцієнт покриття кредитного портфелю	0,86	0,9	0,83
Коефіцієнт частки % доходів у загальній сумі доходів банку	0,69	0,62	0,75
Коефіцієнт прибутковості кредитних операцій	0,29	0,28	0,37

Джерело: Складено автором на основі [14]

Таким чином, можна підсумувати наступні висновки:

Відношення покриття кредитного портфелю власним капіталом банку зросло протягом періоду 2021-2023 років і досягло рівня 0,83 в 2023 році. Це свідчить про здатність банку відшкодувати кредити від свого власного капіталу на 83 копійки на кожен 1 гривню кредитів.

Коефіцієнт кредитного ризику показує нахил до зменшення протягом аналізованого періоду і досяг мінімального рівня -1,5.

Рівень якості кредитного портфелю зазнав певного зниження, спадаючи до 2,5 в кінці 2023 року.

Коефіцієнт прибутковості кредитних операцій вказує на фокус банку на якості кредитного портфеля та його подальшому рості.

У підсумку, після переходу "ПриватБанку" під управління держави бізнес-модель банку частково змінилася, особливо у сфері кредитної політики. Це призвело до покращення деяких показників якості кредитного портфеля, але проблеми, такі як висока частка нездійснених кредитів, залишаються актуальними.

РОЗДІЛ III

НАПРЯМКИ ВДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМИ ПОРТФЕЛЯМИ БАНКУ

3.1. Шляхи вирішення проблемних питань управління кредитним портфелем банку

В системі заходів управління кредитним портфелем значну роль відіграє формування та реалізація кредитної політики комерційного банку. Добре продумана кредитна політика банку є ефективним інструментом для збільшення кількості клієнтів та мінімізації кредитних ризиків.

Для оцінки прибутковості кредитів банк має забезпечити ефективний облік не тільки доходів, а й витрат за кожним видом кредитів. Прибутковість кредитних операцій визначається як доходами і витратами, так і потенційними збитками, які залежать від рівня кредитного ризику за кожною позицією. Розрахунок, мінімізація та контроль рівня кредитного ризику є одним із найскладніших завдань менеджменту під час формування кредитного портфеля [42].

Серед основних проблем в управлінні кредитним портфелем Приватбанку можна виділити наступні. По-перше, оптимізаційні алгоритми, засновані на класичній теорії оптимізації фінансових портфелів, більше підходять для інвестиційних портфелів, таких як портфелі цінних паперів, оскільки оцінка кредитного ризику за допомогою стандартного відхилення є малоефективною через відсутність ретроспективних даних про кредити [10]. По-друге, нормативні моделі зазвичай оптимізують фінансові портфелі в статистиці та не враховують динамічний характер фінансових потоків банку.

Фінансова криза негативно позначилася на діяльності вітчизняних банків, переважно через збиткові операції у сфері кредитування. Основними причинами є зростання частки проблемних кредитів, несвоєчасне погашення позик, залучення дорогих кредитів та їх нерентабельне використання.

Наслідки світової фінансової кризи демонструють важливість дослідження проблеми управління кредитним портфелем у системі антикризового регулювання. В Україні необхідно створити єдині комплексні методи аналізу, оцінки ризиків кредитних операцій і стратегій управління ними.

Оцінка ризику активних операцій має враховувати як аналіз кожного позичальника, так і визначення сукупного ризику кредитного портфеля. Це включає диверсифікацію, рівень резервування, ефективність цінової політики тощо [1, с.10]. Лише такий підхід дозволить чітко визначити ризики банку загалом і використовувати ефективні методи управління ними. Банки формують страхові резерви для зниження кредитних ризиків, однак механізм формування резервів потребує вдосконалення. Зокрема, варто звернути увагу на класифікацію дебіторської заборгованості. Недоліки нормативної бази дозволяють уникати формування адекватних резервів [43].

Змінити ситуацію можна через запровадження кращих практик зарубіжних країн, наприклад, використання середніх місячних надходжень на рахунки при класифікації кредитів. У вітчизняних банках спостерігається зростання обсягів проблемних кредитів, що знижує ліквідність через зростання втрат на формування резервів. Перехід до антициклічного резервування врахує не лише короткострокові витрати, але й довгострокові перспективи [2].

Запровадження вдосконалених методик резервування сприятиме мінімізації ризиків. Зарубіжні банки створюють структурні підрозділи для роботи з проблемною заборгованістю, що вимагає високої кваліфікації фахівців [23]. Хоча українські банки не завжди можуть дозволити собі такі підрозділи, у перспективі це може зміцнити їхню діяльність.

Актуальним є створення державних агентств з управління активами, що дозволить банкам зосередитися на підвищенні ліквідності та платоспроможності, а також скороченні зв'язків із ненадійними позичальниками [2]. Такі заходи сприятимуть покращенню якості кредитних портфелів.

Зростання термінів кредитування змушує банки збільшувати частку строкових зобов'язань, що підвищує витрати. За зниження процентних ставок банки орієнтуються на короткострокові зобов'язання, але стикаються з ризиками втрати ліквідності або нижчими доходами [18, с.56].

Успішна адаптація до змін у дохідності активів і пасивів вимагає від банків серйозних змін у балансах, зокрема збільшення питомої ваги строкових депозитів і скорочення частки непрацюючих активів. Довгострокове кредитування можливе лише за макроекономічної стабільності, але потрібні економічні стимули та державна підтримка.

Управління кредитним портфелем охоплює всі аспекти кредитної діяльності банку. Цей процес є багаторівневим і включає макрорівень (загальне управління кредитним портфелем) та мікрорівень (управління окремими кредитами), які є взаємопов'язаними та не можуть розглядатися ізольовано.

Основна мета управління кредитним портфелем ПриватБанку полягає у досягненні оптимального співвідношення обсягу портфеля, прибутковості та ризиків. Цей багаторівневий процес передбачає реалізацію класичних функцій управління, таких як планування, організація та контроль. Важливим етапом є розробка чіткої кредитної політики банку, яка встановлює рамки для подальших дій [33, с. 17].

Кредитна політика ПриватБанку є нормативним документом, який визначає цілі, завдання, принципи та заходи щодо управління кредитними ризиками. Її розробляють на основі середньострокової стратегії розвитку банку та основних напрямів його діяльності. Ця політика повинна бути узгоджена з іншими внутрішніми документами банку та відповідати чинному законодавству України. Внутрішні нормативно-методологічні акти банку, пов'язані з кредитною діяльністю, також мають відповідати положенням кредитної політики.

До основних цілей кредитної політики ПриватБанку належать:

- забезпечення збалансованості між ризиком і прибутковістю портфеля;

- визначення стратегічних орієнтирів на кредитному ринку відповідно до політики НБУ;

- створення організаційної структури для ефективного управління кредитними ризиками;

- формування чітких принципів і правил управління ризиками;

- дотримання законодавства та внутрішніх нормативних документів [32, с. 78].

Сфера дії кредитної політики поширюється на всі операції з кредитними ризиками, зокрема роботу з корпоративними клієнтами, малим та середнім бізнесом, фінансовими установами, а також на роздрібне кредитування (іпотека, автокредити, споживчі кредити, овердрафти тощо). Вона охоплює видачу гарантій, акредитивів, операції з заставними, лізингом, факторингом, синдикованими кредитами, а також операції на ринку фінансових активів.

Банківські установи виконують функцію фінансового посередника, залучаючи кошти вкладників та спрямовуючи їх в інвестиції. Удосконалення цього процесу має стати ядром банківських реформ [43, с. 78]. Надання різноманітних видів кредитів допомагає задовольняти суспільні потреби в фінансах, підтримувати розвиток економіки та мінімізувати ризики кредитування.

Ефективне управління кредитним портфелем у банку базується на таких принципах:

- кредитування на умовах повернення, терміновості та платності;

- адекватність системи оцінки та управління ризиками відповідно до складності операцій;

- аналіз кредитних заявок і встановлення лімітів кредитування;

- уникнення конфлікту інтересів через поділ підрозділів на ініціюючі та експертні;

- постійний моніторинг кредитів до їх погашення;

- збалансованість структури портфеля за категоріями клієнтів, продуктами, термінами та іншими характеристиками;

- використання системи лімітів для управління кредитними ризиками;
- забезпечення конкурентоспроможності та якості кредитних продуктів.

ПриватБанк, відповідно до міжнародних стандартів, має створювати внутрішні рейтингові системи, що дозволяють надавати кредити з урахуванням рейтингу позичальника. Досягнення оптимальної структури портфеля вимагає комплексного аналізу кредитних заявок, оцінки забезпеченості позик, укладення договорів та інших дій.

Для зниження ризиків і підвищення ефективності банку важливо вдосконалювати методики оцінки платоспроможності клієнтів, використовуючи фінансові коефіцієнти, аналіз грошових потоків і оцінку ділових ризиків. Також необхідно адаптувати тактику реалізації кредитної політики відповідно до змін ринкових умов і вимог.

3.2. Заходи щодо оптимізації управління кредитним портфелем банку

Сьогодні продуктовий портфель Банку для юридичних осіб представлений достатньо широким асортиментом цікавих та доступних пропозицій для фінансування різних напрямків їх діяльності (поповнення оборотних коштів, поповнення ОФ підприємств, на розширення діяльності, на освоєння нових виробництв, а також на підтримання діяльності під час пандемії), а отже для нарощення кредитування необхідно лише посилити маркетингову та комунікаційну складову комерційної діяльності даного Банку. Як вже зазначалось вище, що, в першу чергу, велику увагу в даному питанні треба приділити вже дійсним клієнтам даного Банку з метою переведення їх у розряд активних клієнтів. Перспективними саме ці клієнти є тому, що Банк володіє про них достатньо повною інформацією, головне тут є застосування індивідуального підходу – вивчити їх нагальні потреби і запропонувати саме ті продукти, які будуть дійсно їм цікаві і будуть вигідними для обох сторін. Для реалізації даного напрямку необхідно збільшити кількість фахівців, які будуть обслуговувати саме цей

перспективний сегмент ринку через переорієнтацію частини фахівців Банку, які сьогодні працюють у сегменті фізичних осіб. Обслуговування сегменту фізичних осіб достатньо вже налагоджений процес, а надання переваги у кредитній діяльності на кредитування через кредитні картки та овердрафт не вимагає такої кількості фахівців, тому що майже повністю автоматизований. Таким чином Банку вдасться перемістити центр уваги до іншого сегменту без збільшення витрат ресурсів на його реалізації і вдасться уникнути скорочення трудових ресурсів, що може стати не дуже популярним кроком в умовах економічної нестабільності у зв'язку із пандемією і дещо погіршити імідж Банку.

Наступним резервом підвищення прибутковості є підвищення якості кредитного портфелю АТ КБ «ПриватБанк».

Банківська кредитна діяльність характеризується високою ризикованістю порівняно з її іншими видами діяльності. Недостатність надійних та платоспроможних позичальників і відсутність стабільної правової бази забезпечення прав кредитора на сьогодні виступають тими негативними факторами, що зумовлюють підвищений рівень ризиків при формуванні Банками своїх кредитних портфелів і призводить до збільшення вартості проблемних активів комерційного банку.

Для забезпечення ефективного управління проблемними активами АТ КБ «ПриватБанком» передбачається виконання таких завдань:

- запобігання виникненню та своєчасне виявлення проблемних кредитів, ефективна робота з потенційними проблемними кредитами;
- скорочення розміру та частки проблемних кредитів у портфелі Банку через розробку та імплементацію заходів щодо повернення такої заборгованості, зокрема, реструктуризації, досудового врегулювання, звернення стягнення на заставне майно, його прогнозований продаж, тощо;
- побудова комплексної ефективної системи управління проблемною заборгованістю.

Управління потенційною проблемною та проблемною заборгованістю працівниками банку здійснюється у декілька таких етапів:

1. Етап Pre-Collection, що передбачає комплекс заходів, спрямованих на виявлення потенційно проблемної та проблемної заборгованості та попередження виходу клієнта з графіку платежів.

2. Етап Soft collection складається з комплексу заходів, що направлені на повернення прострочених платежів із затримкою від 1 до 90 днів, через налагодження постійних комунікацій з клієнтами дистанційно (телефон, SMS, IVR, листи тощо).

3. Етап Hard Collection передбачає досудове стягнення заборгованості через налагодження прямих зв'язків з клієнтами на строках від 90 до 180 днів прострочення заборгованості.

4. Етап – Legal Collection, яка починається одночасно з етапом Hard Collection і передбачає підготовку до процесу юридичного стягнення - примусове стягнення заборгованості через претензійно - позовну роботу.

Основними інструментами управління потенційною проблемною та проблемною заборгованістю є:

1. Дистанційні контакти: телефонні дзвінки, повідомлення на контактний телефон клієнта, Privat-24, дзвінки IVR - системи, листи-повідомлення, месенджери.

2. Безпосередні зустрічі з боржниками з метою обговорення подальшої роботи з клієнтом у напрямку погашення заборгованості.

3. Претензійно-позовна робота: подання позовів до судів щодо примусового стягнення боргу державними органами або приватними виконавцями.

4. Реструктуризація боргу з метою відновлення платоспроможності за наступними сценаріями:

– реструктуризація беззаставних кредитів роздрібного бізнесу – перегляд заборгованості за рахунок часткового перерахунку боргу щодо пені та штрафів, комісіям, відсоткам, зміни графіку погашення боргу;

– реструктуризація кредитів споживчого кредитування, яка передбачає перегляд заборгованості за рахунок часткового перерахунку боргу щодо пені та штрафів, прощення частини боргу, зміни графіку погашення боргу, конвертація валютних кредитів у гривню, тощо;

– реструктуризація проблемних активів клієнтів МСП – перегляд заборгованості за рахунок часткового перерахунку боргу щодо пені, комісіям, процентам, зміни графіку погашення боргу, окрім судових витрат та штрафів (судові витрати та штрафи повинні бути сплачені клієнтом в момент проведення реструктуризації).

5. Списання безнадійної заборгованості з балансу Банку за рахунок резерву відповідно до облікової політики Банку.

6. Аутсорсинг, що передбачає передачу проблемних активів на відпрацювання зовнішнім колекторським компаніям.

7. Факторинг - при низькій ймовірності стягнення проблемного боргу Банк залишає за собою право відступити права вимоги цієї заборгованості третій особі - факторинговій компанії.

8. Робота із заставним майном, що передбачає його реалізацію та набуття прав власності.

Але найпершим заходом є уникнення виникнення проблемної заборгованості через підвищення уваги до оцінки кредитоспроможності майбутніх позичальників та відмови у видачі кредитів, які, за цією оцінкою, несуть високий ризик. Тому, базовим елементом в системі управління банківським кредитним ризиком повинна стати розробка власної, адаптованої до особливостей та специфіки роботи Банку, методики оцінки індивідуального кредитного ризику позичальників. При цьому існуючий підхід, що враховує виключно фінансово-господарські особливості функціонування потенційних позичальників, виявився недовірливим в умовах нестабільного зовнішнього середовища, оскільки успішність виживання в таких умовах визначається також і комплексом систематичних факторів, сформованих для всіх господарюючих суб'єктів певного виду економічної

діяльності (галузеві фактори), виробничо-територіального комплексу (регіональні фактори) та економіки країни в цілому (систематичні (загальноекономічні) фактори).

Так як реальна оцінка кредитоспроможності позичальника достатньо працеміська робота, яка вимагає високих витрат як часу так і трудових ресурсів, а тому для зниження ризиковості кредитної діяльності необхідно більше уваги приділяти саме кредитній історії кожного конкретного позичальника, із максимально точним розрахунком визначення його кредитоспроможності. Цю функцію, згідно із світовим досвідом та практикою, краще покласти виконання цих завдань на спеціалізовані організації - так звані кредитні бюро, головною метою яких є здійснення всі необхідних процедур та надання послуг щодо формування та обігу кредитних історій і забезпечення надання цієї інформації у встановленому законом порядку для ознайомлення зацікавленим контрагентам. Кредитне бюро це систематизована сукупність державних та недержавних реєстрів, що відображають облік основних показників діяльності суб'єктів господарювання.

Для українського кредитного ринку сьогодні досить гостро стоїть питання щодо необхідності формування єдиної бази кредитних історій, оскільки наявна розпорошеність та сегментація інформаційного ринку не сприяє отриманню якісної інформації та зумовлює можливість помилок в оцінках кредитного ризику.

Найбільш гнучким, а отже і найбільш оптимальним при реалізації практичних заходів є застосування так званого методу лімітування, що передбачає встановлення певних лімітів у реалізації кредитування, зокрема встановлення лімітів через визначення питомої ваги кредитів, наданих різним групам позичальників в загальній величині кредитного портфеля. За базу під час розрахунків лімітів, крім розміру кредитного портфеля, можна брати обсяг капіталу банку, валюту балансу та інші показники. Наприклад, ліміт кредитування позичальників певної галузі може бути визначений як

максимальний сукупний розмір коштів або як відношення суми кредитів у галузь до загальної величини кредитного портфеля. Але перед тим, як встановлювати розміри лімітів кредитування необхідно ідентифікувати основні сфери та фактори ризику. З огляду на виявлені особливості керівництво банку має встановлювати ліміти кредитного портфеля.

Слід зазначити, що вітчизняна банківська практика має достатньо відпрацьований механізм лімітування як один із засобів управління кредитним портфелем. У той же час лімітування як один із найбільш важливих методів управління кредитним портфелем банку потребує подальшого удосконалення відповідно до умов функціонування вітчизняних банківських установ на кредитному ринку.

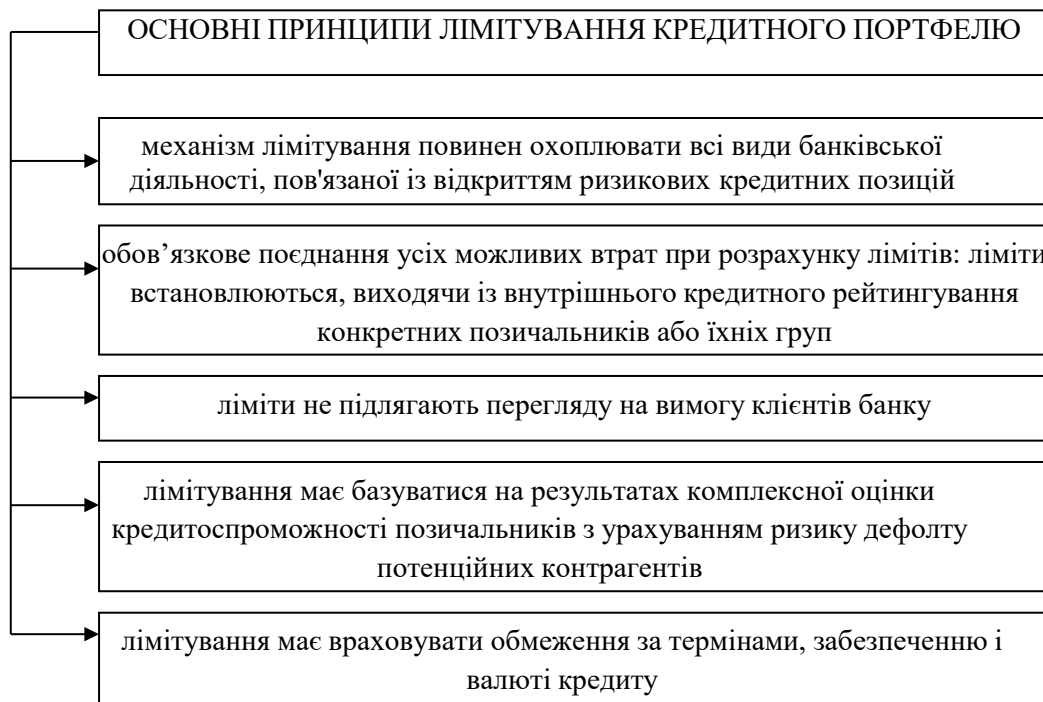

Рис. 3.1. Перелік основних принципів лімітування у процесі управління кредитним портфелем комерційного банку

В першу чергу під час створення системи лімітування, необхідно врахувати її основні принципи, що представлені на рис. 3.1.

Отже, для підвищення ефективності управління кредитним портфелем Банку необхідно вдосконалити існуючу систему лімітів, привести її до узгодження як із функціональною структурою Банку, так і сучасними реаліями ринку банківських послуг в Україні.

Згідно зі світовими стандартами з урахуванням економічних умов України можна умовно визначити три моделі поведінки банків на кредитному ринку:

1. Частка кредитів у загальному обсязі працюючих активів банку на рівні не перевищує 30 %. В даному випадку кредитна політика банку характеризується як вкрай обережна, що забезпечує свою прибутковість проведенням менш ризикованих активних операцій. При цьому банк втрачає значний сегмент фінансового ринку. Таке співвідношення характерне для нового банку, який не має своєї клієнтури та досвіду роботи.

2. Частка кредитів в обсязі працюючих активів на рівні 30 - 50 % - цей банк проводить зважену кредитну політику, що характерно для стабільних та надійних банків, які працюють з високим рівнем прибутку, однак старанно обмірковують свою кредитну політику.

3. Частка кредитів в обсязі працюючих активів понад 50 %, що характерно для агресивної політики банку на ринку, яка може бути обґрунтована тільки надмірними прибутками і не може бути постійним явищем. Причому чим вища частка та триваліший період, тим вищий рівень ризику.

Аналіз структури активів АТ КБ «ПриватБанк» показав, що ним застосовується перша модель кредитної політики, яка обґрунтована метою відновлення власної банківської діяльності та високими збитками Банку до націоналізації та високою вартістю знецінених кредитів, що об'єднані в окремий портфель та дістався Банку від колишніх його власників. Але отримані високі прибутки у 2021-2023 році вказує на можливість переходу банку у власній кредитній діяльності до другої моделі.

Завдання мінімізації кредитних ризиків банків передбачає раціональне встановлення пріоритетів формування кредитного портфеля з врахуванням реальної можливості залучення відповідних сегментів до складу власного кредитного портфеля, а також їх базових фінансово-економічних

характеристик, здатних визначати спроможність своєчасного та повного погашення прийнятих зобов'язань за кредитами.

ВИСНОВКИ

Проведені дослідження дозволяють зробити наступні висновки, що управління кредитним портфелем є досить вагомою та необхідною частиною банківської діяльності. Сьогодні банківська система України знаходиться у дуже тяжкому фінансовому становищі. Велика кількість прострочених кредитів призводить до втрати довіри до банку з боку вкладників і акціонерів, виникнення проблем з платоспроможністю та ліквідністю, погіршення репутації банку. Крім того, банк несе додаткові витрати, пов'язані з вимогами щодо повернення кредиту, частина активів банку перебуває у формі непродуктивних.

Кредитний портфель банку – це сукупність кредитів наданих банком на певну дату з метою отримання доходу, що класифіковані за певними критеріями.

Залежно від співвідношення «дохідність-ризик» виділяють такі види кредитного портфеля як портфель доходу, портфель ризику та збалансований портфель. Залежно від класифікаційних ознак кредитів, наданих банком, кредитний портфель можна класифікувати за позичальниками, за способом обліку, за строками, призначенням, забезпеченням, методом надання, валютою, ступенем ризику.

Основним джерелом доходів банків є отримання прибутку від здійснення кредитних операцій. У зв'язку із цим, головною проблемою, яка сьогодні стоїть перед менеджментом банків, є ефективне формування кредитного портфеля банку. Неєфективне його формування приводить до підвищення ризиків здійснення кредитних операцій, а це, у свою чергу веде до збитків та втрати вкладених ресурсів. Правильна організація банківського кредитування, розробка ефективної та гнучкої системи управління кредитними операціями, належне забезпечення його оперативною та вірогідною обліковою інформацією є основою фінансової стабільності й ринкової стійкості банків.

Зниження бізнес-активності з початку повномасштабної війни призвело до падіння попиту бізнесу на кредити, про що банки зазначили в опитуванні про умови кредитування. Водночас погіршення макроекономічних очікувань значно знизило ризик-апетит банків. Відповідно фінансові установи посилили стандарти кредитування для бізнесу. Тож зростання кредитного портфеля майже припинилося: обсяг валютних кредитів зменшувався, а гривневих збільшувався в рази повільніше, ніж торік. Гривневий чистий корпоративний кредитний портфель із початку повномасштабної війни зріс на 8%.

Зростання вартості кредитного портфелю протягом останніх трьох років відбувалося більш повільними темпами, ніж вартість самих активів даного підприємства, що ще раз доводить про обережну та зважену кредитну політику даного Банку. Також такий невеликий кредитний портфель банку пояснюється тим, що споживчі кредити, які переважають у ньому, відрізняються доволі коротким терміном кредитування та невеликими сумами, а отже їх насправді видається багато, але невелика їх вартість призводить до того, що вартість кредитного портфелю Банку не велика.

Акціонерне товариство "Комерційний банк ПриватБанк" є найбільшим загальним комерційним банком в Україні, що операційно діє на підставі ліцензії, виданої Національним банком України, та спеціалізується на наданні послуг як фізичним, так і корпоративним клієнтам різних форм власності. За оцінками фахівців, ПриватБанк визнаний кращим банком в Україні. У системі банків України Акціонерне товариство "Комерційний банк ПриватБанк" віднесено до категорії нових комерційних банків, відомих як "банки другої хвилі", на відміну від колишніх державних банків першої хвилі.

Аналіз кредитного портфелю вказує на постійне його зростання, а також на те, що найбільшу частку в загальному обсязі виданих кредитів становлять кредити, які управляються як окремий портфель – 67% у 2022 році та 67% у 2023 році. Кредити фізичним особам складають 25% та 22%

відповідно, збільшивши свою питому вагу до 5% у 2023 році порівняно з 2022 роком. Усі інші види кредитів, розподілені за різними видами економічної діяльності, становлять менше 2%

Аналіз стану непрацюючих кредитів вказує на поступове зменшення показника NPL протягом останніх років. У 2022 році він склав 69,4%, а в 2023 році - 69,2%. Незважаючи на це поліпшення, він залишається на критичному рівні, що впливає на фінансову стабільність як банку, так і всього банківського сектору.

Дослідження виявило, що кредити великим і малим позичальникам із довгою кредитною історією мають вищу якість порівняно з іншими складовими портфеля. Подальший розвиток дослідження має бути спрямований на пошук механізмів покращення якості кредитного портфеля банку.

Для ефективного управління кредитними ризиками банк має скоригувати підходи до реалізації кредитної політики, зокрема вдосконалити методику аналізу кредитоспроможності клієнтів, використовуючи фінансові коефіцієнти, грошові потоки та оцінку ділового ризику.

Відповідно до міжнародних стандартів управління ризиками, ПриватБанк повинен впровадити внутрішні рейтингові системи. Це дозволить присвоювати клієнтам кредитний рейтинг і надавати кредити на умовах, що залежать від цього рейтингу.

Досягти оптимальної структури кредитного портфеля можна шляхом детального аналізу можливості видачі кредиту, включаючи: розгляд заявки; техніко-економічне обґрунтування; вдосконалену оцінку кредитоспроможності клієнта; аналіз форм забезпечення позики; складання необхідних договорів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аванесова І. А. Інструментарій регулювання кредитної діяльності комерційного банку. Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: зб. наук. праць. Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи Національного банку України». Суми, 2004. Т. 9. С. 316-329.
2. Аврамчук Л. А. Ризик-менеджмент як метод управління кредитним портфелем банку. URL: <https://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/5.1/3.pdf> врегулювання проблемних кредитів у країнах Європи та Центральної Азії
3. Арбузов С. Г., Колобов В. І., Міщенко С. В. Банківська енциклопедія. Київ: ЦНД НБУ, Знання, 2011. 504 с.
4. В Нацбанку лунають голоси за зниження облікової ставки. Financial Club. URL: <https://finclub.net/ua/news/v-natsbanku-lunaiut-holosy-zaznyzhenniaoblikovoi-stavky.html> (дата звернення: 04.09.2023).
5. Вовчок Я. І. Трансформація політики управління кредитним портфелем банків сучасних умовах. Редакційна колегія. 2022. URL: https://science.btsau.edu.ua/sites/default/files/tezy/tezy_econ_17.11.22.pdf#page=31 (дата перегляду: 14.11.2024).
6. Волкова В. В., Власенко О. С. Підвищення якості кредитного портфеля як чинник мінімізації кредитного ризику банку. Економіка і організація управління. 2021. С. 76-85.
7. Дейнека О. В., Гапонько О. Ю., Москаленко А. О. Ієрархічна структура управління портфельним кредитним ризиком банку. Проблеми та перспективи розвитку фінансово-кредитної системи: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Суми, 19–20 листопада 2020 р. Суми : Сумський державний університет, 2020. С. 25-28
8. Добровольська О. В., Йолтухівський В. М. Ліквідне забезпечення як запорука якісної кредитної політики комерційного банку:

практичний аспект. Ефективна економіка. 2021. № 3. URL: <http://dspace.dsau.dp.ua/jspui/handle/123456789/5957> (дата перегляду: 14.11.2024).

9. Гасій О. В., Клименко В. І. Стан та перспективні вектори розвитку банківської кредитної діяльності в Україні. Ефективна економіка. 2020. № 1. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=7617> (дата звернення: 04.09.2023).

10. Грабовецький Б. Є. Планування та економічне прогнозування: навчальний посібник. Вінниця: ВНТУ, 2013. 66 с.

11. Гулько Л. Г., Кунда Н. В. Основні шляхи мінімізації кредитних ризиків в діяльності комерційних банків. URL: 90 http://www.confcontact.com/20111222/2_gulko.php2014 (дата звернення: 04.09.2023).

12. Демченко О. В. Економічна сутність кредиту. Ефективна економіка. 2012. № 9. С. 84-94.

13. Демчук Н. І., Коваль А. М. Менеджмент кредитного портфеля банку. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2017. № 23. С. 154-157.

14. Іршак О. С, Лещук І. Я. Сучасний стан кредитної діяльності банків та її вплив на розвиток реального сектору економіки. Причорноморські економічні студії. 2018. Вип. 34. С. 145–149.

15. Коломієць Ю. Ю. Кочорба В. Ю. Оцінка кредитного ризику в системі ризик-менеджменту банківських структур. *БізнесІнформ*. 2024. № 1. С. 320-332. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2024-1-320-332>

16. Кредит під час війни: умови видачі позик в Україні. Подробиці. URL: <https://podrobnosti.ua/2458061-kredit-pd-chas-vjni-scho-potrarno-znati.html> (дата звернення: 04.09.2024).

17. Кредити і депозити під час війни. Чому під час війни люди кладуть більше грошей на депозити та яка ситуація з кредитуванням? Економічна правда. URL:

<https://www.epravda.com.ua/columns/2022/04/18/685880/> (дата звернення: 04.09.2024).

18. Кредити під час війни: банки України дали невтішний прогноз. Уніан. URL: <https://www.unian.ua/economics/finance/kredit-pid-chas-viynibanki-ukrajini-dali-nevtishniy-prognoz-12024924.html> (дата звернення: 04.09.2024).

19. Кредитування економіки під час війни як двигун для повоєнної відбудови. Укрінформ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubriceconomy/3452500-kredituvanna-ekonomiki-pid-cas-vijni-ak-dvigun-dlapovoennoi-vidbudovi.html> (дата звернення: 04.09.2024).

20. Кречотень І. М., Худолій Ю. С. Сучасний стан та перспективи розвитку ринку іпотечного кредитування в Україні. Ефективна економіка. 2020. № 9. URL: http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/9_2020/57.pdf (дата звернення: 04.09.2024).

21. Куртвелієва Д. Д. Сучасний стан кредитування фізичних осіб в Україні та шляхи його вдосконалення. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=237> (дата звернення: 04.09.2024).

22. Кушнір С. О., Кікош В. В. Аналіз іпотечного кредитування в Україні. Економіка та суспільство. 2021. Випуск № 24. С. 227-236.

23. Макаренко Ю. П., Самойлова Д. О. Теоретичні аспекти управління кредитним портфелем банківської установи. Економіка та держава. 2020. № 6. С. 87-91.

24. Маслова С. О., Опалов О. А. Фінансовий ринок: навч. посіб. Львів: Новий світ. 2002. 304 с.

25. Миськів Г. В. Функції кредитного ринку та їх еволюція. Часопис економічних реформ. 2014. №1. С. 43-48.

26. Міщенко В. І., Міщенко С. В. Управління кредитним ризиком на основі вдосконалення забезпечення банківських позик. Фінансовий простір. 2015. №2. С. 77-84. 92

27. На час війни бізнес отримає кредити під 0% та мінімум регуляцій. Мінфін. URL: <https://minfin.com.ua/ua/2022/03/18/82243251/> (дата звернення: 04.09.2024).

28. Олійник А. В., Воловкін І. Проблемні кредити та їх вплив на платоспроможність банків України. Економіка і суспільство. 2016. № 6. С. 300–307.

29. Офіційний веб-сайт АТ КБ «Приватбанк». URL: <https://privatbank.ua/> (дата звернення: 04.10.2024).

30. Офіційний веб-сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 04.09.2024).

31. Офіційний веб-сайт Національного банку України. URL: <http://www.bank.gov.ua> (дата звернення: 04.09.2024).

32. Перспективи банківського кредитування інноваційних проектів в агропродовольчому виробництві України [Текст]: монографія / Л. М. Худолій, О. В. Файчук, О. М. Файчук. – К.: ЦП «КОМПРИНТ», 2014. – 267 с.

33. Податковий кодекс України: за станом на 2 грудня 2010 р. № 2755-VI (зі змінами, внесеними Законом за станом на 19 травня 2011 р.). Офіційний сайт податкової адміністрації України. URL: http://sta.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=300762&cat_id=300760

34. Правові аспекти непрацюючих кредитів в Україні: останні зміни та перспективи. European Business Association. URL: <https://eba.com.ua/pravoviaspekty-nepratsyuyuchykh-kredytiv-v-ukrayini-ostanni-zminy-ta-perspektyvu/> (дата звернення: 04.09.2024).

35. Приказюк Н. В., Загороднюк Ю. В. Сучасні підходи до управління проблемними кредитами в банках. Причорноморські економічні студії. Гроші, фінанси і кредит. 2022. № 73. С. 103-109.

36. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 № 2121-III. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2121-14> (дата звернення: 08.10.2024).

37. Просяник І. В. Кредитування фізичних осіб та його особливості в Україні. Мукачівський державний університет. 2016. № 2. С. 594-598.
38. Реальна зарплата в Україні в 2022 році скоротиться на 27%, – НБУ. Smida. URL: <https://smida.gov.ua/news/allnews/realnazarplatavukrainiv2022rociskorotitsana27nbu> (дата звернення: 08.10.2024).
39. Сегеда Л. М. Відновлення банківського кредитування реального сектору засобами грошово-кредитної політики як ключовий фактор розвитку національної економіки. Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії. 2017. Вип. № 10 (671). С. 135–141.
40. Семенча І. Є. Ефективне управління кредитною діяльністю банку: системний погляд професійного менеджера. Інфраструктура ринку. 2019. № 34. С. 291–297.
41. Селецька Т. О. Мороз Н. В., Сутність, причини виникнення та класифікація кредитного ризику банку. БізнесІнформ. 2019. № 7. С. 272-278. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2019-7-272-278>
42. Сич Є. М., Ільчук В. П., Гавриленко Н. І. Ринок фінансових послуг: навч. посіб. Київ: ЦУЛ, 2012. 428 с.
43. Сухораба І. В. Кредитні ринки на сучасному етапі розвитку. Вісник Університету банківської справи Національного банку України. 2009. № 3. С. 59-63.
44. Філімонова О. Б. Система та механізм банківського кредитування підприємств: зв'язок і протиставлення сутності понять. Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія». Серія : Економіка. 2016. Т. 275, Вип. 263. С. 62-69.
45. Фінансова система України в умовах війни. Чи готові банки кредитувати? CASE Україна. URL: <https://cutt.ly/IG6OREf> (дата звернення: 05.10.2023).

46. Чайковський Я.І. Тенденції, сучасний стан та перспективи розвитку банківського кредитування в Україні. Я.І. Чайковський. Економічний аналіз: зб. наук. праць Тернопільського національного економічного університету; редкол., 2013. Том 13. С. 238–246.

47. Шейко О. П., Стороженко О. О. Проблемна заборгованість у банківській системі: чинники впливу та інструментарій урегулювання. Причорноморські економічні студії. 2019. Вип. 41. С. 183-187.

48. Шелудько В. М. Фінансовий ринок: підруч. Київ: Знання, 2015. 535 с.

49. Шило Ж. С. Кредитні ризики комерційного банку: причини виникнення та методи управління. *SWorld-Ger Conference Proceedings*, (гес. 25-01, 2020), С. 67–70. <https://doi.org/10.30890/2709-1783.2023-25-01-006>

50. Юрків М. Т. Управління проблемними кредитами банків в Україні : сучасні законодавчі аспекти. Інноваційна економіка. 2013. № 11. С. 184–188. URL:http://nbuv.gov.ua/UJRN/inek_2013_11_29.